

МВС України
Харківський національний університет внутрішніх справ

**Сучасні проблеми
кримінального процесу
та оперативно-розшукової
діяльності**
У двох частинах

Частина 2

Харків 2009

ББК 67.9(4УКР) 311я431

С 91

УДК 343.1(477)(063)

- С 91 **Сучасні** проблеми кримінального процесу та оператив-
но-розшукової діяльності : збірка наукових доповідей.
У двох частинах. – Ч. 2. – Х. : Вид-во Харківського нац. ун-ту
внутр. справ, 2009. – 96 с.

Збірка містить наукові доповіді, які пролунали на науко-
во-практичних конференціях «**Шляхи розвитку оператив-
но-розшукової діяльності в сучасних умовах**» (Харків,
24 жовтня 2008 р.) і «**Проекти КПК та проблеми сучасно-
го стану кримінально-процесуального законодавства**»
(Харків, 6 лютого 2008 р.).

Для науковців, підрозділів слідства та дізнання, опера-
тивно-розшукових апаратів правоохоронних органів.

Матеріали видано в авторській редакції

ББК 67.9(4УКР) 311я431

УДК 343.1(477)(063)

© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2009

Пономаренко Г. О.

*д-р юрид. наук, доцент,
Заслужений юрист України, ректор ХНУВС*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО ТА ОПЕРАТИВНОГО ПРАЦІВНИКА

Взаємодія слідчого та оперативних підрозділів у процесі розкриття та розслідування злочинів є найбільш поширеним та важливим видом взаємодії, необхідною умовою успіху в розкритті злочинів. Термін «взаємодія» в КПК відсутній, але він застосовується в інших законах України – «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 4, п. 4 ст. 7), «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (розділ V). У зв'язку з цим даний термін та саме поняття «взаємодія» відрізняється від таких близьких до них за змістом понять, як «взаємозв'язок», «узгоджені дії», «координація», «сприяння», «виконання доручень та вказівок», «надання допомоги» та інші, зміст яких роз'яснюється у відповідних правових нормах або впливає з їхнього змісту. Відповідно до ч. 3 ст. 114 КПК взаємодія слідчого з оперативно-розшуковими органами здійснюється головним чином у процесі досудового слідства. Однак, виходячи зі змісту ч. 4 ст. 97, ч. 2 ст. 190, ч. 4 ст. 191 КПК, така взаємодія можлива й до порушення кримінальної справи, а відповідно до ч. 2 ст. 138, ч. 1 ст. 139 КПК – й після зупинення досудового слідства. Оперативно-розшукові заходи мають переважно пошуковий характер, здійснюються спеціальними негласними методами та засобами та мають на меті своєчасне виявлення злочинів і осіб, які їх вчинили, знарядь злочину, викраденого майна, встановлення фактичних даних, важливих для розслідування, а також обставин, що сприяли вчиненню злочинів. Така діяльність ґрунтується на положеннях законів України «Про міліцію», (пп. 2, 9 ст. 10, п. 10 ст. 11), «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 8), «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (статті 13–15) та ін.

Можна виділити дві форми взаємодії слідчого та оперативного працівника.

Перша форма взаємодії стосується питань:

а) передачі слідчому матеріалів які виявлені шляхом оперативно-розшукових заходів ознаки злочину для вирішення питання про порушення кримінальної справи;

б) проведення слідчим процесуальних дій одночасно зі здійсненням органом дізнання узгоджених оперативних заходів;

в) проведення оперативно-розшукових заходів по справі, в якій не встановлена особа, яка вчинила злочин, після передачі цієї справи слідчому;

г) виконання доручень слідчого щодо проведення розшукових дій;

г) здійснення заходів щодо встановлення особи, яка підлягає притягненню як обвинувачений після припинення досудового слідства;

д) отримання інформації та документів про операції, рахунки, внески, внутрішні та зовнішні економічні угоди фізичних і юридичних осіб.

Друга форма взаємодії стосується питань:

а) спільної розробки версій і узгодженого планування слідчих дій та оперативно-розшукових заходів;

б) організації слідчо-оперативних груп (СОГ), до складу яких входять слідчі та оперативні працівники. Дана форма взаємодії отримала поширення як одна з ефективніших, особливо, коли йдеться про розслідування складних тяжких злочинів, вчинених організованою злочинною групою, багатоепізодної злочинної діяльності.

Поряд з такими нормативно-правовими формами взаємодії, як виконання органом дізнання доручень слідчого щодо проведення слідчих дій, сприяння слідчому при проведенні окремих слідчих дій, передача відповідним спеціальним підрозділам оперативної інформації, документів та інших матеріалів, пов'язаних з організованою злочинністю, слід виділити організаційно-тактичні форми взаємодії, а саме: спільний виїзд слідчого та працівників органів дізнання на місце події, проведення слідчими та працівниками органів дізнання тактичних операцій, спільні виїзди слідчих та працівників органів дізнання в інші міста, райони для виконання комплексу слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів. Розслідування злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями, може викликати необхідність виїздів до зарубіжних держав.

Тактичні рішення поділяються на процесуальні й не процесуальні. До перших відносять вибір слідчих дій, запобіжного заходу тощо. Не процесуальні тактичні рішення - це прийоми й засоби реалізації процесуальних рішень, тому вони повинні відповідати принципам кримінально-процесуального законодав-

ства. Вибір найбільш раціональних засобів і тактичних прийомів пов'язаний із ризиком, тому необхідна достатня інформаційна база. Отже, тактичне рішення – це вольовий акт слідчого, який полягає у визначенні мети, а також засобів і способів її досягнення. Звідси будь-яке тактичне рішення повинно відповідати низці вимог: законності, етичності, обґрунтованості, своєчасності, реальності виконання.

Тактична операція – це сукупність слідчих, оперативних та інших дій, які плануються слідчим для вирішення слідчої ситуації у ході розслідування злочину. Звідси слідчі дії, оперативні та організаційні заходи складають елементи тактичної операції.

Тактична операція є засобом розслідування, вона завершує процес ситуаційного розслідування, який включає ситуацію, тактичне рішення та тактичну операцію.

Проведена тактична операція формує нову ситуацію, для вирішення якої слідчий знову приймає тактичне рішення, яке реалізує у ході тактичної операції і так до тих пір, доки не буде завершено останню кінцеву ситуацію, тобто не закінчено розслідування.

Проведення тактичної операції складається з таких елементів: визначення мети і прийняття рішення щодо проведення операції; розробки моделі та планування тактичних операцій; безпосередня організація сил і засобів проведення операції.

Розроблення моделі й планування тактичної операції (наприклад, збирання інформації) здійснюється з дотриманням таких умов:

- 1) оперативність при одержанні інформації;
- 2) конспіративність збирання інформації;
- 3) постійна перевірка достовірності та надійності інформації;
- 4) забезпечення збирання інформації з використанням найменшої кількості технічних засобів і тактичних прийомів;
- 5) обов'язковий синтез усіх фактів і відомостей стосовно них в єдиній системі інформації про об'єкти, процеси, явища.

Тактична комбінація відрізняється від тактичної операції тим, що цим терміном визначають сукупність слідчих дій та оперативних заходів для реалізації одного з тактичних прийомів. Тактична комбінація – це поєднання організаційних, оперативних заходів, тобто непроцесуальних засобів досягнення будь-якої мети і вирішення головним чином завдань розкриття та розслідування злочинів за допомогою оперативно-розшукових засобів.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що найбільш ефективна взаємодія слідчого й оперативних працівників при розслідуванні злочинів можливо тільки в складі СОГ, створених з дотриманням визначених принципів. Запорукою їхньої успішної діяльності є оптимальний розподіл обов'язків між її

членами, погоджене планування слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, взаємний обмін інформацією на проміжних нарадах під керівництвом слідчого, своєчасне внесення корективів у план роботи групи.

Глуценко В. В.,
д-р екон. наук, професор ХНУВС

Виявлення юридичних осіб з ознаками фіктивності та їх класифікація

Відповідно до наказу Держфінмоніторингу України ще від 25 грудня 2005 р. (№ 249) «Типології легалізації злочинних коштів в Україні», Державний комітет фінансового моніторингу України надає виключно важливого значення аналізу схем легалізації злочинних коштів. Легалізація, як правило, проходить два етапи: 1) отримання грошей від злочинних дій; 2) надання злочинним капіталам легального вигляду. Ці дії протягом останніх років набули загальнодержавного характеру і викликані рядом причин, серед яких: непрогнозованість макроекономічного розвитку, яка спирається на нестабільність економічної та політичної ситуації; очікувальна позиція інвесторів, нагромадження реприватизаційних ризиків; значний рівень регулювання економіки та відсутність гарантів захищеності підприємницької діяльності. До цього слід додати також існуючі ризики неповернення заощаджень державою та неконструктивні зміни до законодавства щодо інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності.

Виявлення схем легалізації, дослідження обставин проведених операцій з легалізації, перевірка їх учасників, організація взаємодії різних правоохоронних органів – всі ці дії починаються з визначення суб'єктів первинного фінансового моніторингу, причому «пакет» первинних дій включає перевірку: законності установчих документів; достовірності осіб засновників; економічного змісту підприємницької та фінансової діяльності; відповідності реальних цілей діяльності суб'єкта задекларованим; перевірку реальності та законності договорів з іншими суб'єктами; перевірку динаміки товарообороту та відповідних фінансових розрахунків, обґрунтованості цін на продукцію (послуги або роботи). І це лише перший етап виявлення юридичних осіб з ознаками фіктивності. Однак, уже перший етап може містити ознаки фіктивності, якщо при розробці схеми діяльності суб'єкта господарювання та при зборі доказів розривається ланцюг – цей суб'єкт перестає існувати і подальшу інформацію добути стає неможливим.

В літературі це явище давно описано як «фірми одnodенки». Назв їх багато: окрім «одnodенок» їх часто звать також «фасадними», «метеликами», «порожніми», «фантомами». Є і інші назви в яких вказується на прояви фіктивності. Однак, мова не тільки в назві. Важливо уяснити, що: по-перше, ці компанії *не є забороненими або незаконними*; по-друге, вони можуть створюватись в процесі проходження *повної державної реєстрації*. І тільки потім виявляються ознаки фіктивності.

Часто критерієм віднесення до таких фірм слугує час, протягом якого вона існує. Причому, чим цей час коротший, тим більше ознак фіктивності. Однак, це не так. Досвід боротьби із злочинністю у цій сфері показує різні цілі створення фірм, а значить і різний час їх існування. Так, *«чорна» фірма* створюється для здійснення разової операції. Вона реєструється на підроблений паспорт (викрадений чи загублений). Не веде бухгалтерський і податковий облік. Відвантажив партію нелегального товару, поставленою їй іншою фірмою, отримав за нього гроші, вона знімає гроші готівкою і після цього зникає. Гроші ж потрапляють до фірми-поставщика, причому готівкою.

«Сіра» фірма веде податковий облік, має накладні на нелегальний товар і підставного директора. Але накладні має від іншої фірми (розташовується в інших регіонах) для ускладнення виявлення схеми. *«Буферна» фірма* створюється для запасу часу у випадку необхідності ліквідації фіктивної фірми. Вона є зовсім легальною структурою, виконує прозорі операції. Купує товар у фіктивній фірмі для перепродажу. Однак, при перевірці не дозволяє контролюючим органам вийти на слід перших двох фірм. У крайньому випадку банкрутує.

Таким чином, серед ознак фіктивності фірм, на наш погляд, можуть бути: 1)заснування фірми за допомогою нелегальних методів; 2)придбання вже існуючої; 3)уникнення постановки на податковий облік при наявності печатки та рахунку у банку; 4)відсутність відомостей про здійснення діяльності як суб'єкта господарювання; 5)неможливість визначити місцезнаходження співробітників або характеру їх діяльності; 6)невідповідність оборотів по рахункам сумах податкових платежів; 7)поєднання в одній особі засновника, керівника і головного бухгалтера фірми. Однак, ця методика модифікується в залежності від напрямків злочинної діяльності (експорт-імпорт, відшкодування ПДВ, офшори та ін.).

Шляхи подолання корупції в Україні

В Україні корупція є однією з проблем, які потребують невідкладного розв'язання. Вона становить значну загрозу демократії, реалізації принципу верховенства права, соціальному прогресу, національній безпеці, становленню громадянського суспільства.

У ст. 19 Конституції України зазначено, що посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у способи, що передбачені Конституцією та законами нашої держави. Від реалізації цього положення значною мірою залежить діяльність державного апарату, функціонування підприємств, установ і організацій усіх форм власності, своєчасне і справедливе вирішення соціальних проблем, забезпечення реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб.

З 5 жовтня 1995 р. в Україні діє Закон «Про боротьбу з корупцією», який визначає правові та організаційні засади запобігання корупції, виявлення та припинення її проявів, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь. У Законі розкривається поняття корупції, дається перелік суб'єктів та способів покарання за вчинення корупційних діянь.

З метою зміцнення законності та правопорядку в державі, підвищення ефективності боротьби з корупцією, захисту прав та свобод людини і громадянина Указом Президента України від 10 квітня 1997 р. затверджена Національна програма боротьби з корупцією, у квітні 1998 р., була затверджена Концепція боротьби з корупцією на 1998–2005 рр., у вересні 2006 р. Концепція подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності».

На підставі цієї Концепції кожний рік розробляється система конкретних заходів, які необхідно здійснювати центральним, місцевим органам виконавчої влади, правоохоронним структурам у контексті забезпечення більш активної та ефективної боротьби з корупцією. Головні зусилля державних органів повинні спрямовуватися не тільки на подолання наслідків корупції, а, передусім, на усунення об'єктивних та суб'єктивних причин цього зла.

У нашому суспільстві з проблем подолання корупції діє понад 23 різних законодавчих та нормативних актів Президента України, Верховної Ради та Уряду України. Також Україна під-

писала ряд міжнародних договорів та працює з цього питання з різними недержавними структурами.

Щороку в Україні виявляється близько 5 тис. правопорушень корупційного характеру, відповідальність за які передбачено Законом України «Про боротьбу з корупцією». У 2005 р. правоохоронними органами виявлено понад 6 тис. таких правопорушень, з яких 2,5 тис. – органами внутрішніх справ (ОВС). До адміністративної відповідальності у вигляді штрафів притягнуто близько 4 тис. осіб (за матеріалами ОВС – більше 1,3 тис. осіб).

Зростають зусилля у боротьбі з корупційними діями кримінального характеру. Протягом 2001 р. у сфері економіки викрито 52,7 тис. злочинів, до кримінальної відповідальності органами внутрішніх справ України притягнуто 19,1 тис. осіб, у тому числі керівників підприємств (2689), керівників підприємств (1112), фінансово-бухгалтерських працівників (1669), державних службовців (757). Кількість злочинів у сфері службової діяльності, зареєстрованих за цей період, за даними МВС України, становить понад 18,9 тис., з яких злочини, пов'язані із зловживанням владою або посадовим становищем, дорівнюють 42,1 % (7947), хабарництвом – 12,2 % (2304).

Проте статистичні дані про результати боротьби з корупцією характеризують лише один бік проблеми – активність правоохоронних органів, але ні в якому разі не рівень корупції в держав. Її стан обумовлюють багато інших чинників. Основна фактори впливають з недосконалої фінансової, податкової, приватизаційної, інвестиційної, промислової, господарської, митно-тарифної політики. Подальша тінізація економіки породжує і характеризує рівень корупції, а кримінальна та адміністративна статистика констатує лише результати боротьби з нею.

Важливою проблемою, пов'язаною з протидією корупції в Україні, залишається корупція в правоохоронних та контролюючих органах.

Як свідчать статистичні дані Міністерства юстиції України, у 2001 р. за скоєння корупційних діянь до відповідальності було притягнуто 280 працівників правоохоронних органів, з яких понад 67,7 % – це працівники системи МВС України. За цей період органами прокуратури закінчено і направлено до суду більше 1 тис. кримінальних справ про корупційні злочини, вчинені працівниками правоохоронних органів, з яких 210 – про одержання хабара.

Таким чином, тільки викладене вже дає підстави констатувати, що рівень діяльності державних і правоохоронних органів та суддів щодо обмеження розмірів і впливу корупції на життєво важливі сторони суспільного життя країни та організаційно-

правове забезпечення цієї діяльності не відповідають вимогам сьогодення.

Слід зазначити, що одним з найактивніших методів боротьби з корупцією є часта зміна посадових осіб. Рівень корупції залежить від культурного розвитку громадян та економічного положення суспільства.

На підставі вище викладеного, що сьогоднішній день закону у сфері боротьби з корупцією працюють не в повній мірі. Для підвищення ефективності боротьби з корупцією, на наш погляд, потребує вирішення цілої низки питань політичного, економічного, правового та організаційного характеру;

- подолання корупції в Україні комплексний підходом, тобто використання проведення заходів та зусиль влади і суспільства, спрямованих на боротьбу з корупцією.

Грабазій І. А.,

ад'юнкт кафедри ОРД ННІПФКМ ХНУВС

ПРОБЛЕМИ БОРЬБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Глобалізація, дедалі зростаючий взаємозв'язок і взаємозалежність окремих країн і цілих регіонів призвели до безпрецедентного поширення наприкінці ХХ століття таких ганебних явищ, як работоргівля та торгівля органами і тканинами людини для трансплантації. Не обійшла ця проблема й Україну, де торгівля людьми, особливо жінками, є однією із галузей кримінального бізнесу, що розвивається дуже стрімкими темпами, загрожуючи правовим та моральним засадам сучасного суспільства. Про це свідчать публікації як науковців, так і фахівців-практиків.

Вперше відповідальність за торгівлю людьми була введена у 1998 р. з того часу було зареєстровано 1809 злочинів. Так у 1998 р. – 2, 1999 – 11, 2000 – 42, 2001 – 90, 2002 – 164, 2003 – 289, 2004 – 262, 2005 – 415, 2006 – 530.

У 1998 році в чинний на той час Кримінальний кодекс України було доповнено ст. 124 «Торгівля людьми». У цій статті передбачалась відповідальність за відкрите або таємне заволодіння людиною, пов'язане з законним чи незаконним переміщенням особи за її згодою або без згоди через державний кордон України або без такого для подальшого продажу або іншої оплатної передачі з метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність, у боргову кабалу, усиновлення в комерційних цілях, використання в збройних конфліктах або експлуатації її праці. Завдяки введенню цієї норми в Кримінальний кодекс Україна поряд з Бельгією і Німеччиною, стала третьою державою в Європі, яка на той час законодавчо визнала торгівлю людьми тяжким злочином.

В Україні кримінально-правова боротьба з незаконним вивозом та експлуатацією за кордон жінок передбачає кримінальну відповідальність за складами злочинів, передбачених ст. 146, 149, 154, 302, 303, 331, 332 КК України.

Так за чинним Кримінальним кодексом України, прийнятим 5 квітня 2001 р., передбачена кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або за укладення іншої незаконної угоди щодо передачі людини (ст. 149 КК України). Так, продаж, інша платна передача людини, а так само здійснення стосовно неї будь-якої іншої незаконної угоди, пов'язаної із законним чи незаконним переміщенням за її згодою або без згоди через державний кордон України для подальшого продажу чи іншої передачі іншій особі (особам) з метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, усиновлення (удочеріння) в комерційних цілях, використання у збройних конфліктах, експлуатації її праці, – караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

Частина 2 ст. 149 КК України визначає, що ті самі дії, вчинені щодо неповнолітнього, кількох осіб, повторно, за попередньою змовою групою осіб, з використанням службового становища або особою, від якої потерпілий був у матеріальній або іншій залежності, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою або пов'язані з незаконним вивезенням дітей за кордон чи неповерненням їх в Україну, або з метою вилучення у потерпілого органів чи тканин для трансплантації чи насильницького донорства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна (ч. 3 ст. 149 КК України).

Як бачимо, кримінальне законодавство України у цій сфері значною мірою відповідає вимогам Ради Європи до боротьби з торгівлею людьми, хоча і потребує певного вдосконалення, так як не позбавлене низки суттєвих недоліків, а саме:

- сама по собі безоплатна передача людини у фактичну власність чи для тимчасового використання, так само як одержання людини внаслідок її купівлі чи іншої угоди, якщо ці діяння не пов'язані з переміщенням її через державний кордон України, не утворюють складу злочину за згаданою статтею;

- кримінальній відповідальності підлягає лише торговець, а покупець залишається нібито непричетним до такої злочинної

торгівлі, крім випадків згвалтування або сексуального насильства над дітьми;

– для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності необхідно довести усвідомлення нею неминучості факт наступної (після продажу) передачі жертви третій особі (особам), яка має використовувати її з певною метою (будь-якою із визначених у диспозиції статті), що в даному випадку неймовірно ускладнює практичне застосування цієї норми.

Крім проблем на законодавчому рівні слід відмітити, що виявлення, попередження та розкриття даного виду злочину в першу чергу залежить від поведінки потерпілої особи. Переважна більшість жертв після повернення додому бояться називати імена та діяння «роботодавців» та їх посередників. Та навіть якщо, вони погоджуються повідомити необхідну оперативним працівникам інформацію проблему становить -- цілий ланцюг постачальників, і сліди багатьох із них на час проведення оперативно-розшукових заходів старанно «заметені».

Багато опитаних потерпілих заявляли, що вони не будуть порушувати кримінальні справи проти тих, завдяки кому вони опинилися у складній ситуації за кордоном. Практично всі потерпілі не вірять, що їх заяви будуть розглянуті чи будуть вжиті дійові заходи стосовно роботодавців. Вони бояться громадської думки і зневажливого ставлення з боку правоохоронних органів. За відсутності заяв дуже важко з'ясувати, хто ж насправді займався переправленням потерпілих за кордон.

Крім того, члени злочинних угруповань, пов'язаних з торгівлею людьми, можуть погрожувати їх безпеці чи безпеці їх дітей, інших членів їх родин. В таких випадках жінки побоюються, що злочинці знайдуть їх знову, якщо вони повернуться додому. Все це свідчить про певний негативний момент. Обвинувачені в кримінальному злочині мають право вислухати докази та свідчення свідків про них. Неможливість свідка з'явитися до суду є однією з причин відкладення справи. Обвинувачені можуть просити про відкладення справи, сподіваючись на відсутність свідків. Через довгі затримки свідки можуть втратити чіткі спогади про події. У більшості випадків після судових справ потерпілі були піддані фізичному насильству, працювали в небезпечних умовах, крім того, що ці люди виконували примусові роботи, вони могли бути травмовані внаслідок фізичного та психологічного насильства і страждати від болю психологічного та психосоматичного походження. Люди, які потерпіли від торгівлі, часто не мають фізичної можливості працювати із-за пошкоджень, які вони отримали. Адекватна підтримка, допомога

в працевлаштуванні та отриманні освіти дозволить жертвам торгівлі поліпшити їх життя.

Покарати тих, хто займається транспортуванням «живого товару» з України, надто складно. І, можливо, цьому допомагає декілька чинників. Як серед високих чиновників, так і серед рядових службовців УВС, паспортно-візової і митної служб, адміністрації існує традиційний стереотип щодо жінок, які виїхали на роботу за кордон і були втягненими до секс-індустрії та проституції. Загальна думка зводиться до того, що «вони (тобто жінки) самі винні. Вони знають, на що йшли, коли виїжджали за кордон». Таким чином, питання боротьби з організованою торгівлею людьми переміщується до сфери моралі й виховання. По суті, ми зіштовхуємося з філософією невтручання. Дуже багато офіційних осіб вважають питання работоргівлі надуманим і типовим для країн Західного світу, але не для України.

Також, за існуючої процедури контролю над діяльністю приватних фірм з боку державних правоохоронних і контролюючих органів малоімовірним є припинення їх злочинної діяльності. З матеріалів ліцензування також неясно, чи працюють у галузі переміщення українських громадян за кордон ті фірми, що не пройшли саме ліцензування. Багато фірм звертаються за ліцензією після декількох років роботи, а у разі відмови – працюють без усяких юридичних підстав. Прикладом слугує цілий ряд українських туристичних фірм, що займаються незаконним вивозом туристів, переважно, жінок за кордон.

Труднощі аналізу торгівлі жінками і пов'язаних з нею злочинів полягають у тому, що ця проблема має вихід на такі глобальні соціальні проблеми, рішення яких у руслі світової ліберально-демократичної традиції поки не знайдено. Це, по-перше, проблема проституції, по-друге, проблема жіночої нелегальної міграції, по-третє, проблема наркоманії та інших криміналізованих видів діяльності, пов'язаних з торгівлею людьми.

Всі згадані проблеми є складовою частиною боротьби з торгівлею людьми. Подолання даної проблеми стане можливим лише за умови комплексного вирішення всіх проблем на законодавчому та соціальному рівні. Також необхідно постійне вдосконалення тактики та методики попередження, розкриття та розслідування злочинів.

Гужва В. В.,
старший оперуповноважений з ОВС
4 міжрегіонального антикорупційного бюро ГУБОЗ МВС України

ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ, ПРИПИНЕННЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ТА ІНШИХ ПРОТИПРАВНИХ ДІЯНЬ

В умовах проведення в Україні економічної, політичної і правової реформ, демократизації всіх сторін громадського життя проблема боротьби зі злочинністю стала першорядною.

Оперативний працівник, отримавши інформацію, в тому числі і конфіденційну з найрізноманітніших джерел, більшу частину яких непрофесіонал просто не буде брати до уваги. Звісно, можлива ситуація, коли окрема деталь сама по собі нічого не значить, але в ланцюзі проходження інформації, взаємній оцінці подій, стає головним доказом.

Отримана інформація дозволяє орієнтуватися в ситуації, планувати подальші дії, відслідковувати результативність здійснюваних заходів, ухилятися від випадковостей і уникати помилок, прийняти тактичні і стратегічні рішення, надає можливість для збору матеріалів в інтересах оперативно-розшукової діяльності, які в подальшому, згідно зі ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі ЗУ «Про ОРД»), можуть бути використані з метою попередження, припинення і розслідування злочинів.

Оперативно-розшукова діяльність зосереджується головним чином на виявленні і розкритті тяжких та особливо тяжких злочинів, на сам перед, навмисних вбивств, вбивств на замовлення, тероризму, розбійних нападів, захоплення людей з метою викупу та інші. Також особливу увагу необхідно приділяти злочинам з ознаками ретельної попередньої підготовки, коли злочинці тривалий час вивчають об'єкт нападу, ведуть спостереження, здійснюють розвідку, завчасно планують і готують місце свого переховування та цінностей, що добуті злочинним шляхом, знищення слідів злочину, а також можливих свідків і потерпілих.

Види і поширеність процедур щодо використання інформації найбільш успішно можуть бути виявлені в ході дослідження різних сторін оперативно-розшукової діяльності. До найбільш розповсюджених видів роботи з інформацією в оперативному підрозділі відносяться: використання зовнішньої інформації; упорядкування й обробка інформації, отриманої безпосередньо в результаті ОРЗ; узагальнення первинних даних і підготовка аналітичних документів і матеріалів; доведення її до конкретних виконавців; прийняття рішень на проведення оперативно-

розшукових заходів щодо реалізації наявної оперативно-розшукової інформації, її перевірки й одержання додаткової. Не важко помітити, що ці види робіт необхідно здійснювати при досягненні будь-якої мети і стосовно до будь-якої організаційно-тактичної форми ОРД. Наприклад, прийняття і реалізація вирішення про проведення оперативно-попереджувальних заходів по охороні державного майна припускає роботу з зовнішньою і внутрішньою інформацією: про криміногенні фактори, про факти крадіжок, про результати проведення перевірок, про затримку осіб, які намагались вчинити злочин тощо.

Використання зовнішньої інформації містить у собі: реєстрацію інформації; доведення її до виконавців (зацікавлених підрозділів, служб, співробітників); визначення цінності інформації і можливостей її використання; ухвалення вирішення про використання інформації і контроль за виконанням зазначених дій. В даний час у нормативних актах визначені обов'язки оперативних підрозділів (співробітників) по прийому зовнішньої інформації та їх компетенції в області прийняття рішень.

Разом з тим у ході дослідження виявлені суттєві недоліки в роботі з зовнішньою інформацією. Наприклад, дані проведеного обстеження вхідних документопотоків показують, що з загального числа вхідних документів в оперативні підрозділи БЕЗ райвідділів близько 30 % матеріалів надалі не використовуються, тобто відсутній будь-який результат їх розгляду.

Оперативно-розшукові заходи і слідчі дії по розкриттю і розслідуванні подібних злочинів представляють собою складний і багато етапний процес, що вимагає від працівників правоохоронних органів професійних знань і навичок, цілеспрямованої узгодженої діяльності, в ході якої відбувається детальне вивчення злочину. Розкриття та припинення кожного із злочинів має свою специфіку у зборі інформації. Перш ніж використовувати оперативну інформацію, її потрібно проаналізувати, оцінити ситуацію, щоб з найбільшою ймовірністю вибрати саме той оперативно-розшуковий захід, який би привів до бажаного виконання завдання. Особливо ретельним має бути аналіз підстав для проведення таких дій, що обмежують конституційні права громадян (проникнення до житла, прослуховування телефонних переговорів, обшук і виїмка предметів). Оперативно-розшукова інформація, отримана навіть з одного приводу може бути підставою для здійснення інших оперативно-розшукових заходів.

З метою попередження, припинення і розслідування злочинів, різних протиправних посягань на інтереси суспільства і держави, розшуку злочинців та осіб які безвісно зникли, оперативні підрозділи збирають найрізноманітнішу інформацію, яку

ретельно вивчають, відбирають серед неї «раціональне зерно» і продовжують над ним працювати. Корисна інформація про ознаки злочину та протиправну поведінку може бути в повідомленнях громадських помічників і інформації конфідентів, в листах, заявах і повідомленнях громадян, посадових осіб, підприємств, установ, організацій. Як підстави для проведення оперативно-розшукових заходів може також використовуватися інформація, що міститься в дорученнях і в вказівках слідчих щодо проведення певних розшукових дій, постановах про оголошення розшуку й приєднувальних матеріалах.

Оперативну інформацію працівник може отримати безпосередньо, здійснюючи оперативно-розшукові заходи. Такі, як: спостереження за об'єктом перевірки, опитування громадян, вивчення документів та огляду речей. Що стосується останнього, то ЗУ «Про ОРД», передбачає з метою отримання документальних та речових носіїв інформації ряд заходів, наприклад, контроль шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштових відправлень, витребування, збирання і вивчення документів і даних, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій та окремих осіб.

Що стосується інформації про осіб безвісно зниклих, то її накопичення здійснюється під час реалізації оперативно-розшукових заходів, які направлені на встановлення обставин її життя, зв'язків, осіб зацікавлених в її безвісному зникненні, причин до цього, пошук фактичних даних про можливий злочин, місце знаходження трупа потерпілого. Використовують також інформацію, отриману з паспортних апаратів, військкоматів, а також спец приймальників-розподільників, лікарень, іноземних правоохоронних органів. Оперативна, отримана в ході застосування заходів при її використанні може бути приводом для порушення кримінальної справи і оголошення особи в розшук як злочинця або визнання особи безвісно зниклою, мертвою. Тому оперативно-розшукова інформація по безвісно зниклим особам має бути повною і об'єктивною.

Забезпечення можливості використання оперативної інформації при розслідуванні злочинів полягає в тому, що вжиті при цьому заходи можуть бути різними. І залежать перш за все, від характеру інформації та джерел її отримання. Так, якщо виявлені негласним шляхом предмети і документи (майбутні докази), можуть бути знищені, то необхідно провести заходи з метою забезпечення їх збереження. Це подальшому забезпечить її використання.

– нормативно закріпити ідею розумного компромісу в забезпеченні негласного співробітництва з метою ефективного

використання наданої інформації. При цьому застосування тих чи інших стимулів (звільнення від відповідальності, фіксоване зниження покарання і т. ін.) необхідно поставити в залежність від конкретних результатів використання інформації в боротьбі зі злочинністю;

– оперативно-розшукову інформацію, що отримана з негла-сних джерел нормативно визначити, закріпити та використо-вувати в необхідних випадках у порядку вимог КПК України.

Отже, як бачимо, використання оперативної інформації ро-бить вагомий внесок як до розслідування, так і до припинення і попередження злочинів, що вичиняються в нашій державі.

Інформаційні процеси в ОРД безпосередньо впливають на досудове слідство та судовий розгляд.

Губарева І. О.,

*канд. екон. наук, доцент кафедри банківської справи
Харківського національного економічного університету*

Губарев О. О., канд. екон. наук,
доцент кафедри економічної теорії

Харківського національного економічного університету

Шляхи боротьби з «тіньовими» операціями в Україні

Відмивання кримінально нажитих коштів становить серйозну небезпеку для економіки нашої держави. За оцінками МВФ, сума «брудних грошей» у світі становить від 2 до 5 % сумарного ВВП усіх країн світу. «Брудні гроші», які було отримано в тіньовому секторі економіки, легалізуються в країні через фінансово-кредитну систему, легальні господарські структури, буферні та фіктивні фірми нашої країни та іноземних держав. Питома вага нелегального сектору у ВВП західних країн офіційно оцінюється в 5-10%, граничне значення даного показника – 30%. В Україні рівень тіньової економіки за даними Мінекономіки в 2002 р. складав 45% від реального ВВП, в 2003 р. – 38%, в 2004 р. – 36%, в 2005 р. – 33%, в 2006 р. – 30%, в 2007 р. – 30%. Рівень тінізації економіки України має тенденцію до зниження і на сьогоднішній день знаходиться на граничному значенні, його збільшення призведе до дестабілізації в економіці країни.

Головними технологіями тінізації економіки і, відповідно, основними формами прояву тіньових доходів у сучасній Україні є такі: приховування прибутків підприємств і доходів громадян від оподаткування, необґрунтовані податкові пільги та заборгованість із заробітної плати, шахрайство у фінансово-кредитній сфері та у ціноутворенні, кримінальний бізнес, відмивання «брудних» грошей (капіталу) та інше. Відмивання гро-

шей та ухилення від оподаткування в Україні має масовий характер, а вилучення коштів з легального обороту як із метою ухилення від оподаткування, так і їх розкрадання, для багатьох організованих злочинних угруповань стало професійним видом «підприємницької діяльності» .

Процес відмивання «брудних грошей» поділяється на три етапи. На першому етапі відбувається введення брудної готівки в господарський легальний обіг. Введення готівки здійснюється шляхом обміну грошей на іншу валюту або цінні папери; шахрайства з використанням підставних фірм та осіб; внесків та пожертвувань в некомерційні організації, які не оподатковуються; перевезення готівки через кордон. Найбільш поширеним способом введення брудної готівки є проведення операцій через «конвертаційні центри».

Ядром конвертаційного центру частіше всього виступає банк, який забезпечує ухилення від податків та відмивання грошей. До складу конвертаційного центру, окрім банку, можуть входити дилерські підрозділи, які безпосередньо взаємодіють з клієнтами, буферні та фіктивні фірми. Клієнт укладає неформальний контракт з дилером і перераховує кошти в банк, які потрапляють на рахунки фіктивних фірм. Кошти на рахунки фіктивних фірм можуть потрапляти безпосередньо, або через буферні фірми.

Буферними називають фірми, які зареєстровані і легально ведуть господарську діяльність, їх головна мета знижувати ризики клієнтів, виступати їх контрагентами для підтвердження законності операцій. Фіктивні фірми створюються на короткий термін (до 3-х місяців), мають рахунок в банку, і займаються «обналічкою», тобто продажем легальним підприємствам чорної готівки, отриманої від злочинної діяльності. Фіктивні фірми частіше всього оформленні з порушенням законодавства і саме на них спрямована увага правоохоронних органів.

В структуру конвертаційного центру також входять: «дах» (кримінальні структури, які контролюють та охороняють діяльність конвертаційного центру); банки-контрагенти; юридичний підрозділ (реєструє фіктивні фірми, забезпечує формальну правильність документації угоди, здійснює юридичну підтримку при виникненні питань з боку податкових та правоохоронних органів); служба безпеки банку (завдяки корумпованим зв'язкам з правоохоронними органами забезпечує конвертаційний центр необхідною інформацією та здійснює його захист); диспетчер (співробітник банку, що управляє грошовими потоками).

На другому етапі здійснюється відокремлення злочинних доходів від джерела їх походження шляхом проведення комплексу фінансових операцій. Так, безготівкові кошти з рахун-

ків фіктивних фірм співробітники банку, використовуючи фіктивні фірми та угоди (наприклад, фіктивні вимоги-доручення, які є підставою для переказу грошей), проводять через систему рахунків банків-нерезидентів, юридичних або фізичних осіб, конвертують у вільно конвертовану валюту через пункти обміну валют та видають у вигляді готівки дилерам.

На третьому етапі відмиті гроші інвестуються в легальну економіку. На цьому етапі грошам необхідно знайти історію походження, для цього використовують операції із заниженням або завищенням ціни (при проведенні операцій з нерухомістю чи цінними паперами є можливість різницю між ціною купівлі і реальною ціною оплачувати чорними грошима, в результаті перепродажу отримується легальний дохід); операція трансферпрасингу при проведенні експортно-імпортних операцій (складання фіктивного із завищеною сумою операції і реального договорів, за фіктивним договором гроші переводяться фірмі-посереднику в офшорну зону, різниця між реальною і фіктивною ціною залишається на рахунку цієї фірми як легальний дохід) та інші.

Контролюючим та правоохоронним органам необхідно зосередити увагу на припинення діяльності конвертаційних центрів, а також на виявлення тіншових фінансових операцій, які призводять до злочинного збагачення: укладання фіктивних господарських договорів (купівлі-продажу) на умовах попередньої оплати з наступним заволодінням коштами партнера; заснування інвестиційних фірм (довірчого товариства, пенсійного фонду, страхової компанії) з наступним заволодінням коштами вкладників; одержання безпідставного відшкодування з державного бюджету податку на додану вартість; придбання у комерційних структур товарів, одержання від них послуг за завищеними цінами; використання вексельних рахунків та карткових рахунків для легалізації доходів та отримання готівкових коштів; операції з цінними паперами, в тому числі перерахування валютних коштів на користь нерезидентів в оплату за акції українських підприємств; застосування псевдоекспортних операцій.

Карпов О. І.,

*канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів і кредиту
навчально-наукового інституту підготовки
фахівців кримінальної міліції Харківського
національного університету внутрішніх справ*

ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ, ПРИЙОМИ ПРИХОВУВАННЯ ТА МЕТОДИ ЇХ ВИЯВЛЕННЯ

«Економічна злочинність» – одне з центральних кримінологічних понять. Статистичні данні МВС України, матеріали пере-

вірок державних органів контролю свідчать про значний зріст злочинності у підприємницькій діяльності. Найбільш значний зріст економічної злочинності спостерігається у банківській, кредитно-фінансовій та зовнішньоекономічних сферах. Ефективність боротьби з економічною злочинністю в значній мірі обумовлює економічну безпеку держави. Ця ефективність безумовно залежить від наукового визначення методологічних засад економічної злочинності.

«Економічна злочинність» це противоправна діяльність, яка охоплює різноманітні зловживання економічною владою, котра посягає на порядок економічного управління, спричиняє суттєву матеріальну шкоду інтересам держави, приватно-підприємницької діяльності або громадянам, здійснюється постійно у рамках і під підкриттям законної економічної діяльності як фізичних, так і юридичних осіб. Об'єктом економічної злочинності є система управління економікою в цілому та окремі її елементи. Це пов'язано з тим, що управління в сучасних умовах стало головним фактором розвитку виробництва, соціально-економічних змін, в тому числі і у злочинності. Суб'єктами є фізичні та юридичні особи, які пов'язані з виконанням економічних обов'язків. Видами економічної злочинності є:

1) злочини проти банківської та акціонерної систем обміну, кредитної системи, системи страхування і свободи конкуренції, лжебанкрутства, порушення авторських прав;

2) ухилення від сплати податків, митні злочини, шахрайства з субсидіями, вимагання та хабарництво;

3) порушення законодавства про охорону праці, злочини проти споживачів, охорони довкілля;

4) шахрайства та спекуляція.

Сучасні соціально-економічні особливості розвитку держави поширюють значність таких видів економічної злочинності, як:

1) злочини, які пов'язані з порушенням правил ринку вільної конкуренції;

2) злочини, які є складовою часткою порушень прав споживачів (наприклад, зниження якості продукції);

3) злочини, які базуються на зловживаннях інвестиціями і причиняють збитки компаніям, акціонерам і таке інше;

4) злочини, які складають зловживання депозитним капіталом і причиняють збитки депозитаріям, кредиторам та громадянам;

5) злочини, які зазіхають на фінансовий, комерційний сектор економіки (наприклад, використання піддроблених банківських документів);

6) злочини, які пов'язані з незаконною експлуатацією природи, з порушенням діючих екологічних стандартів та нормативів про захист навколишнього середовища;

7) злочини у сфері соціального страхування та пенсійного забезпечення;

8) комп'ютерні злочини.

Аналітики підкреслюють і особливості та відмінні риси економічної злочинності, це:

1) охоплює різноманітні зловживання владою, котрі посягають на порядок економічного управління;

2) здійснюються в процесі професійної діяльності менеджерів;

3) спричиняють значну економічну шкоду інтересам держави, підприємств, громадян;

4) складність персональної ідентифікації, як злочинців, так і потерпілих;

5) застосовується масово і спричиняє масову шкоду (тобто не діє проти окремих осіб);

6) фактор розширення економічної злочинності – розвиток кризових явищ в економіці, посилення боротьби за економічну владу, перерозподіл сфер впливу.

Підвищення ефективності роботи по виявленню та розкриттю економічних злочинів залежить від знання прийомів їх приховування. Важливу роль в цьому грає класифікація форм приховування злочинів. Розрізняють:

1. Приховування одночасно з підготовкою злочину або при його здійсненні;

2. Приховування після здійснення злочину.

В першому напрямку викреслюють:

1. Фальсифікація засновницьких документів з метою приховування дійсного походження підприємницьких структур;

2. Вироблення фіктивних банківських документів;

3. Придбання викрадених, втрачених, підроблених платіжних засобів.

В сучасних умовах досить широко для скоєння економічних злочинів використовується створення фіктивних фірм, які після отримання грошей від легально створеної партнерської фірми, так би мовити розчиняються.

Окрім цього з метою приховування скоєних протизаконних дій, злочинні групи використовують діяльність осіб, які потрапили від них в залежність, шляхом шантажу, насилля, погроз.

Досить часто злочинці використовують реєстрацію фірм по підставним адресам або на підставних осіб.

Приховування злочину після його скоєння, як правило зводиться до навмисного знищення бухгалтерських та інших документів, які можуть свідчити про скоєння економічних злочинів.

Приховування економічних злочинів після їх здійснення також пов'язано з процесом відмивання. Виникнення та загост-

рення проблем відмивання «брудних грошей» тісно пов'язане з розвитком «тіньової економіки» .

Визначаються наступні напрямки розвитку тіньової економіки, котрі використовуються для легалізації кримінальних засобів:

1. Неврахована діяльність суб'єктів господарювання (бартерні операції, переробка давальної сировини, деякі зовнішньоекономічні операції);

2. Економічна злочинність (ухилення від сплати податків, розкрадання, шахрайство);

3. Кримінальна діяльність (незаконний обіг наркотиків, торгівля зброєю).

Коли злочинна діяльність народжує значні доходи, особи, які причетні до скоєння злочинів, шукають засоби контролювати грошові капітали без привертання уваги до своєї діяльності. Злочинці роблять це шляхом маскуванню джерел отримання незаконних доходів змінюючи форми або напрямки руху грошей. Враховуючи це система протидії економічним злочинам повинна бути гнучкою, щоб бути здатною виявляти та реагувати на нові схеми їх здійснення.

У більшості випадків економічні злочини приховуються шляхів навмисного викривлення облікових та звітних даних. Для отримання вірних та об'єктивних даних органи МВС використовують фінансово-економічний аналіз.

Фінансово-економічний аналіз, який проводять правоохоронні органи представляє собою систематичне дослідження економічних показників які характеризують різноманітні сторони господарської діяльності для виявлення деструктивних відхилень в цій діяльності і випадків порушень господарсько-фінансової дисципліни з метою їх своєчасного попередження.

Повна і всебічна оцінка господарсько-фінансової діяльності підприємств і установ повинна базуватися на принципах достатності і переконливості доказів. Для отримання необхідних доказів використовуються різноманітні прийоми документального та фактичного контролю.

Серед методичних прийомів перевірки документів можна виділити: формальну; арифметичну; експертну; зустрічну; зворотну калькуацію; оцінку документів по даним кореспондентських рахунків; аналітичну перевірку звітності і балансу та ін.

В ряді випадків для отримання доказів, які підтверджують наявність протиправних проявів господарсько-фінансової діяльності підприємств і установ не достатньо обмежитися тільки перевіркою первинних документів і звітності. Необхідно використовувати також прийоми фактичного контролю, до яких можна віднести: інвентаризацію; контрольний обмір, об-

стеження об'єктів; контрольний запуск сировини в виробництво; лабораторний аналіз та інше.

Климчук Н. Я.,

старший викладач

Національний університет державної податкової служби України

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

Однією з найактуальніших світових фінансових проблем останнього часу є зростання кількості випадків участі банків у процесі «відмивання» брудних грошей. Це, в свою чергу, завдає відчутних моральних збитків кредитним установам та підриває довіру вкладників. Крім того, обіг таких коштів шкодить економіці держави, сприяє створенню матеріального підґрунтя для збільшення масштабів злочинної діяльності, дестабілізації нормального функціонування фінансово-кредитної системи, зниженню рівня довіри до неї, посиленню інфляційних процесів та знеціненню національної грошової одиниці; призводить до порушення принципу рівноправності суб'єктів підприємницької діяльності, посилення недобросовісної конкуренції та майнового розшарування суспільства, погіршення міжнародного іміджу України.

Тому проблема протидії легалізації (відмиванню) коштів, отриманих злочинним шляхом є надзвичайно актуальною і потребує значної уваги з боку органів влади.

Інститут боротьби з легалізацією незаконно отриманих грошей в Україні ще досить молодий. І досі в нашій країні:

- немає широкої вітчизняної практики щодо виявлення і розслідування таких злочинів та прагнення до відповідальності за їх скоєння;

- відсутня ефективна стабільна система підготовки спеціалістів, які володіють технологіями розслідування злочинів, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) незаконних доходів, включаючи навички пошуку та ідентифікації грошей, розміщених в офшорних зонах;

- немає єдиного науково обґрунтованого підходу до аналізу та оцінки обсягів незаконного обігу валютних коштів;

- бракує відкритої і доступної статистики злочинів з відмивання грошей, без чого дуже важко виробити адекватні заходи реагування (існуюча офіційна статистика відображає лише верхівку айсбергу або те, що ніяк не можна приховати).

Слід зазначити, що законодавство у даній сфері постійно змінювалося.

Лише за півроку до Закону України «Про запобігання та протидію «відмиванню» доходів, одержаних злочинним шляхом» було внесено 16 поправок, якими змінено ст.ст. 5-8, 11, 12 та 14.

Проте й після цього даний закон не можна назвати повністю досконалим. Законодавець досить часто вживає вислови «за наявності підстав вважати», «та інше» тощо, які можна тлумачити як завгодно.

Крім того, не слід забувати, що працівник банку (як правило, операціоніст) не має достатнього досвіду з виявлення сумнівних факторів при проведенні певних операцій. Саме тому недосвідченість банківських працівників унеможливає роботу основоположного принципу протидії відмиванню коштів через банківську систему.

На нашу думку одним з недоліків української системи боротьби з відмиванням коштів злочинного походження є відсутність у Державного комітету з питань фінансового моніторингу повноважень блокувати рахунки клієнтів, якщо їх було запідозрено у легалізації злочинних доходів.

Проте варто зазначити, що перші кроки в цьому напрямку уже зроблені. В 2006 р. створено механізм блокування фінансових операцій терористів. Затверджено офіційний «список терористів», до якого включено 487 осіб. Уряд затверджує порядок формування «списків терористів». Держфінмоніторинг України отримує інформацію про осіб, причетних до терористичної діяльності в країні (від СБУ) та за кордоном (від Міністерства закордонних справ), затверджує «список терористів» (та зміни до нього) та інформує суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Операція особи з чорного списку має бути заблокована фінансовою установою на 2 дні, про що інформується Держфінмоніторинг України, який має право призупинити фінансову операцію ще на 5 днів.

Ще одним недоліком є недостатня злагодженість дій з протидії легалізації злочинних коштів між Державним комітетом з питань фінансового моніторингу та іншими органами влади, повільність обміну інформацією між ними. Цю проблему має вирішити створення Єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансуванню тероризму.

Елементами побудови системи запобігання та боротьби з відмиванням грошей в Україні мають бути:

– з'ясування об'єктивної картини стану, рівня та динаміки злочинності з відмивання грошей в Україні;

– боротьба з корупцією та організованою злочинністю в органах управління фінансово-банківської системою та в недержавних кредитно-фінансових структурах;

– взаємодія та координація зусиль правоохоронних і контролюючих органів у протидії відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом; контроль за дотриманням зобов'язань, передбачених угодами про таку взаємодію;

– запровадження об'єктивної стабільної системи підготовки спеціалістів, які володіють технологіями розслідування злочинів, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) незаконних доходів.

Варто зазначити, що незважаючи на всі недоліки української системи боротьби з легалізацією злочинних коштів, все ж таки в цьому напрямку зроблено дуже багато, про що свідчить прийняття FATF рішення щодо припинення процедури активного моніторингу щодо України 1 лютого 2006 р. Це рішення ґрунтувалося на виконанні Україною всіх рекомендацій FATF та на основі прогресу, досягнутого Україною стосовно вдосконалення національного законодавства в сфері протидії відмивання коштів злочинного походження.

Клюс В. В.,

*канд. юрид. наук, доцент кафедри криміналістики
та кримінального процесу Кіровоградського
юридичного інституту ХНУВС*

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ ЗАЙНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

У комплексі проблем, від вирішення яких безпосередньо залежить ефективність боротьби з порушенням порядку зайняття підприємницькою діяльністю є удосконалення оперативного-розшукового забезпечення процесу досудового розслідування (як на первісному, так і на наступному етапах розслідування) і судового розгляду досліджуваного діяння. *Актуальність* зазначеного напрямку зумовлюється постійним ростом кількості економічних злочинів, низьким рівнем їхнього розкриття, що є проблемою взаємодії між підрозділами і службами органів внутрішніх справ, прокуратурою, судом і т. ін.

У комплексі заходів щодо забезпечення кримінально-процесуального доведення вини осіб, які займалися порушенням порядку зайняття підприємницькою діяльністю, домінуюче положення займає опитування громадян, спостереження, обстеження приміщень, будинків, споруд, ділянок місцевості і транспортних засобів.

Проведені дослідження практики взаємодії оперативних підрозділів ДСБЕЗ і слідчих підрозділів ОВС свідчать, що протидія кримінального середовища на цій стадії подекуди має яскраво виражений агресивний характер. Як наслідок, можна зробити такий висновок, що його оперативно-розшукове забезпечення вимагає застосування цілої системи ОРЗ. Зосередимо свою увагу на тих із них, що недостатньо активно застосовуються або слабо освоєні суб'єктами ОРД.

При вирішенні завдань з нейтралізації зусиль обвинувачуваних у створенні перешкод при розслідуванні фактів злочинів, пов'язаних з порушенням порядку зайняття підприємницькою діяльністю, обов'язково варто враховувати характер обраних стосовно них запобіжних заходів. Аналіз кримінальних справ показав стійку тенденцію до залишення підслідних осіб на волі до суду. У таких ситуаціях основна увага повинна бути приділена розробці заходів оперативно-розшукового контролю за поведінкою даної категорії осіб. Ми вважаємо, що особистісний метод у формі агентурного пошуку забезпечує сприятливі умови процесу виявлення механізму протидії кримінальних структур нормальному виконанню функцій кримінального судочинства. Для припинення чи нейтралізації протидії кримінального середовища на стадії розслідування кримінальних справ про порушення порядку зайняття підприємницькою діяльністю доцільно використовувати введення агентири, що має особисті і професійні якості для продовження їхньої активної розробки, в кримінальне середовище незаконних підприємців, які залишилися на волі, а також їхніх корумпованих зв'язків.

Одним з основних методів впливу на спроби перешкодити розслідуванню є особисті контакти агента і підозрюваних у формі бесід. Саме під час бесід удається докладно і глибоко з'ясувати наміри зацікавлених у протидії розслідуванню осіб. У процесі особистого спілкування агентурі варто враховувати відомі слабкості об'єкта контролю (марнославство, користололюбство, заздрість, пристрасть до спиртного, наркотиків і т. ін.)

В умовах активної протидії встановленню істини за розслідуваною справою з боку розроблюваних оперативним співробітником підрозділів ДСБЕЗ варто активізувати використання оперативно-технічних засобів для одержання необхідної інформації. До найбільш адаптованих для одержання інформації про наміри й активну протидію учасникам кримінального судочинства, за результатами нашого дослідження, є наступні оперативно-розшукові заходи.

За допомогою оперативно-технічних засобів можна зафіксувати злочинні наміри і способи їхнього виконання по протидії нормальному ходу досудового слідства у формі: 1) залякування свідків, суддів, прокурорів, та інших учасників кримінального судочинства з метою відмови чи зміни своїх обвинувальних показань, висновків, позовів і т. ін.; погрози розправи з ними чи їх близькими, а в ряді випадків – і демонстрація таких погроз; 2) спроби прямого знищення і фальсифікації доказів, що викривають обвинувачуваних аж до знищення кримінальних справ; 3) спроби підкупу учасників кримінального судочинства і реального їхнього здійснення при одержанні їхньої згоди; установа конспіративних контактів з ними при передачі домовлених сум грошових чи інших матеріальних засобів; 4) погрози і спроби реального фізичного знищення найважливіших свідків обвинувачення чи співучасників злочинів, запідозрених у зраді групових інтересів кримінального середовища; 5) спроби здійснення терористичних акцій у службових приміщеннях правоохоронних органів і суду, за місцем постійного чи тимчасового перебування учасників кримінального процесу; 6) виявлення місця перебування осіб, які переходять від слідства і суду і є співучасниками розглянутої кримінальної справи, або залишилися невідомими слідству, а також виявлення епізодів злочинних дій підсудних, що готуються, підготовлені чи вже вчинені і т. ін. Автономне і комплексне застосування зазначених ОРЗ дозволяє виявити додаткові фактичні матеріали про їхню злочинну діяльність, встановити співучасників, виявити конкретні факти і способи протидії органам правопорядку і т. ін.

Сукупність виявлених і відповідним чином зафіксованих цими ОРЗ фактичних даних про спільну чи індивідуальну злочинну діяльність, а також про факти і способи протидії офіційним учасникам кримінального процесу рішенням слідчого чи судді можуть бути безпосередньо залучені до матеріалів розслідуваної кримінальної справи. Отримані за допомогою ОРД фактичні матеріали в залежності від характеру й форм протидії можуть бути підставою для прийняття рішень про притягнення винних до матеріальної, адміністративної відповідальності як заходу попередження і припинення протиправної діяльності винних, а за достатніх підстав порушене нове кримінальне переслідування, наприклад, за КК України. *Своєчасність проведення ОРЗ з виявлення і документування фактів протидії злочинного середовища створює таким чином сприятливі умови для об'єктивного і повного розслідування кримінальних справ і*

встановлення істини за фактами злочинів, пов'язаних з порушенням порядку зайняття підприємницькою діяльністю.

Ковальов В. В.,
здобувач кафедри ОРД ННІПФКМ ХНУВС

Злочинні групи, що вчиняють крадіжки антикваріату

У структурі крадіжок антикваріату відмічається досить високий рівень групових злочинів. Як показало наше дослідження, в середньому вино складають 68%, а по окремих регіонах доходять до 100%.

Злочинні групи розрізняються за кількісним складом, ступенем організованості, рівнем злочинної підготовки та досвіду.

Серед чисельних злочинних формувань, що пов'язані з вчиненням крадіжок предметів антикваріату, слід виділити три основні форми.

1. Групи злодіїв – дилетантів (вчиняють 22% крадіжок). Звичайно вони формуються з підлітків, або підлітків та дорослих, раніше знайомих за місцем проживання; або таких, що об'єдналися на ґрунті спільного пияцтва, вчинення квартирних крадіжок, минулого відбуття покарання у місцях позбавлення волі. Групи ці нестійкі, склад їх може змінюватися. В них немає чіткого розподілу ролей у вчиненні злочинів та дій. Крадіжка предметів антикваріату здійснюється в зв'язку зі зручністю для них кримінальною ситуацією.

2. Стейкі злодійські групи (вчиняють 67% крадіжок). Ці групи існують у двох формах:

а) без яскраво вираженої спрямованості на крадіжку антикваріату;

б) з яскраво вираженою спрямованістю на крадіжку тільки антикварних цінностей (так звані групи «іконників»).

Вказані групи мають загальні риси. В них виділяється лідер. Учасники групи мають раніше накопичений досвід вчинення квартирних крадіжок або крадіжок з домів, храмів. Ці групи більш організовані, ніж групи злодіїв-дилетантів, стійкі, мають яскраво виражену антигромадську спрямованість. Внутрішнє життя груп в основному зорієнтовані на вчинення злочинів та одержання великих злочинних прибутків. Протягом дії групи, все більше удосконалюється її професійний досвід. Злочинна діяльність групи припиняється тільки у зв'язку з їх викриттям.

Склад групи коливається від 2 до 5 осіб. Участь в них неповнолітніх – явище рідкісне. Такі групи діють за планом, у них розподіляються обов'язки, проводиться попередня підготовка

до вчинення злочинів, у більшості випадків по способу дій можна виявити «почерк».

В зв'язку з пошуком найбільш цінних предметів антикваріату групи «іконників» діють на великій території (ряду районів, областей).

3. Підвищену громадську небезпеку представляє третя форма злочинного формування – професійні злочинські групи або об'єднання (які вчиняють 11% злочинів), оскільки злочинний задум таких груп спрямований на заволодіння найбільш цінними, унікальними предметами антикваріату, втрата яких є не виправною шкодою для суспільства. Великий професійний досвід злочинців, хитромудрість їх дій, мобільність утворюють значні складності при розкритті та розслідуванні крадіжок.

Ці групи характеризуються:

– згуртованою організованістю, наявністю чіткої ієрархії з диференціацією ролей між членами групи, відповідною технологією підготовки, вчинення та приховування крадіжок. Для груп властиві асоціальні звички та звичаї, в тому числі специфічна форма спілкування один з одним у вигляді злочинного жаргону, прізвиська, зло дійної дисципліни;

– дією на значній території. Використовуючи автотранспорт, вони можуть вчиняти на протязі доби до двох і більше злочинів у різних регіонах;

– високим рецидивом. Серед них рідко хто припиняє добровільно злочинну діяльність. Більше того, повертаючись з місць позбавлення волі, вони удосконалюють свій злочинський досвід і використовуючи одержану в умовах ізоляції інформацію про місця знаходження найбільш цінних предметів та колекцій, ще з більшою активністю вчиняють злочинні посягання на культурні цінності;

– специфікою структури групи. Структура групи може бути простою або складною. Якщо у простій групі кожний учасник напрямку зв'язаний з іншими співвиконавцями та організаторами групи, то у групі зі складною структурою співучасники не завжди знають основних організаторів та співвиконавців, з якими зв'язуються через посередників.

До складу таких груп можуть входити як рецидивісти як рецидивісти, так і колишні працівники музеїв, реставраційних майстерень, молодь, що навчається, тощо. Організатори таких формувань підтримують зв'язки з колекціонерами, особами творчої праці, працівниками спеціалізованих магазинів, іноземцями, перекупниками краденого. Нерідко намагаються ввійти в довір'я до працівників правоохоронних органів.

Чітка організація злочинних груп, що спеціалізуються на крадіжках антикваріату, припускає розподіл різних функціональних обов'язків серед її учасників.

У функції організатора (керівника) входить:

– обрання способу вчинення злочину стосовно до можливостей доступу до конкретних предметів антикваріату;

– прийняття основних рішень, що пов'язані з діяльністю групи;

– обрання безпосереднього предмету крадіжки (якщо не було стороннього замовника на певні вироби);

– розподіл ролей у групі;

– контроль за виконанням співучасниками своїх обов'язків;

– зв'язки з замовниками;

– розподіл коштів, що отримані від реалізації викраденого.

Співучасники виконують такі ролі:

– замовники – замовлення на крадіжку конкретних предметів антикваріату, сплата «послуг» ;

– виконавці (співвиконавці) – безпосереднє заволодіння предметом антикваріату;

– підсобники – допомога у транспортуванні викраденого; знищення ознак належності предметів антикваріату конкретним власникам; приховування викраденого до реалізації; реалізація викраденого.

У справі виявлення всіх членів злочинного формування та знаходження викраденого важливе значення має встановлення каналів збуту.

Так, при реалізації викрадених виробів через підбурювачів – замовників їх передавання відбувалося у день крадіжки або вже на наступний день. Як правило, контакт з замовником здійснювався виключно лідером злочинної групи. При цьому він всіляко приховував замовника від співучасників. Це пояснюється тим, що керівник намагається зберегти свою роль у злочинному угрупованні, чисто меркантильними міркуваннями, оскільки дозволяло привласнювати більшу частину виручки, яка одержана від реалізації викраденого, та належить до розподілу співучасниками крадіжки.

Інакше відбувається реалізація на антикварному ринку. Так званий «конвеєрний» спосіб реалізації, коли через антикварні магазини та салони відбувається майже щоденно, вимагає залучення додаткових сил за рахунок нових співучасників або нерозбірливих випадкових знайомих, які готові за невелику винагороду надати свій паспорт для здавання викраденого. При цьому може мати місце змова з приймальниками антиква-

рних магазинів та салонів, через те. Що регулярно здавання предметів антикваріату одним й тими ж особами не може не наводити на думку про їх злочинне заволодіння. Наприклад, при розслідуванні однієї з кримінальних справ був встановлений двірник, на протязі року здав у букіністичні магазини літератури на 16 тисяч гривень.

Наприкінці відмітимо, що характерною рисою професійної організованої групи є ретельна підготовка до вчинення крадіжки і на підставі цього розроблення плану дій всіх учасників групи. Саме ці якості групи створюють умови для тривалого вчинення злочинів без викриття. В залежності від зацікавленості злочинців у заволодінні антикваріатом, обставин, що сприяють або перешкоджають вчиненню крадіжки, попередня підготовка до злочину та очікування зручного моменту для вчинення злочину може здійснюватися на протязі тривалого часу.

Мелешев С. Б.,

Перший заступник начальника РВ – начальник кримінальної міліції Липецького ОГУМВС України в Харківській області

Пилипака О. А.,

курсант групи ІКМ-05-1 ХНУВС

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНИХ ВБИВСТВ І ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ

З насильницьких злочинів особливу небезпеку становлять умисні вбивства і тілесні ушкодження, хоча в структурі злочинності в цілому складають незначний відсоток. Зміни політичного, економічного і соціального характеру, що відбулися в Україні мають певний вплив на динаміку та структуру цих злочинів. Так за останні роки кількість вбивств збільшилась вдвічі, тілесних ушкоджень у півтора рази.

Умисне вбивство винне, умисне протиправне позбавлення життя іншої людини. Відповідальність за дане діяння передбачене ст. 115 Кримінального кодексу України.

Умисне тяжке тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи неоправдане знівечення обличчя. Відповідальність за дане діяння передбачене ст. 121 Кримінального кодексу України.

Предметом цих злочинів є життя та здоров'я людей.

Понад половини вбивств і тілесних ушкоджень скоюються за умов неочевидності, що ускладнює їх розкриття. Близько двох

третин скоюються в містах і селищах міського типу, до того ж половина з них – в обласних центрах. 75% умисних вбивств вчинено в приміщеннях, третина з них – в квартирах.

За часом скоєння переважна більшість умисних вбивств і тілесних ушкоджень припадає на робочі дні тижня. У вечірній час вчиняється майже половина з них.

Результати аналізу статистичних даних за останнє десятиліття свідчать, що певні особливості мають зміни у мотивах вчинення вбивств. Так на фоні порівнянної стабільності вбивств із хуліганських мотивів, поєднаних зі згвалтуванням, більше ніж удвічі збільшилася кількість вбивств, вчинених із корисливих мотивів, у півтора раза на ґрунті ревнощів, сварок та з інших побутових мотивів.

Здебільшого вбивства вчиняють чоловіки. Проте останнім часом зростає так звана жіноча злочинність. Більшість злочинців – це молоді люди віком від 25 до 29 років. Слід зазначити, що підвищується загальноосвітній рівень осіб, що вчиняють подібні злочини.

Понад половини вбивць -- це особи працездатні, але до вчинення злочину не працювали й не навчалися, зловживали спиртними напоями.

Серед осіб, винних у вчиненні вбивстві тілесних ушкоджень, кожний третій – в минулому раніше судимий, 5% – зашуджений за умисне вбивство; 2-3% злочинці, які скоюють даний вид злочину неодноразово.

Способи вчинення таких злочинів – найрізноманітніші. Абсолютною більшістю (65%) вбивства вчинялись нанесенням ударів, у тому числі з використанням предметів побутового призначення – сокир, кухонних ножів, інших речей, які випадково потрапляли до рук винних. Задушенням вчинено 10% вбивств. Різке збільшення кількості вбивств вчинених із застосуванням вогнепальної зброї свідчить про наявність тенденції до поширення вбивств на замовлення.

У 25% випадках злочинці намагаються приховати сліди злочину, нерідко справляючи при цьому (кожний 7 випадок) негативний вплив на свідків (якщо злочин не було вчинено в умовах неочевидності).

Найчастіше вбивці ховають трупи своїх жертв у лісових масивах, малолюдних місцях, покинутих будівлях, криницях тощо. 25% випадках закопують тіло або топлять його у воді; 20% – спалюють місце події, а у кожному восьмому випадку спалюють сам труп; 10% – знівечують або розтинають тіло з метою ускладнення його впізнання.

Виходячи з викладеного раніше слід зауважити, що зміни, які відбуваються в нашому суспільстві, безпосередньо впливають і на

оперативно-розшукову характеристику окремих злочинів, в тому числі умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень.

Мироненко С. Ю.,
здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ, начальник Київського РУ Донецького МУ ГУМВС України в Донецькій області

СУТЬ І ЗМІСТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ СКОЄНИХ ЗА НАЙМОМ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З ЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Історія суспільства на всіх стадіях його розвитку доводить, що феномен умисного протиправного позбавлення життя людьми один одного існував завжди. Вже ця обставина примушує розглядати умисне вбивство як об'єктивний соціально-історичний факт, що не зникає зі зміною характеру соціальної організації суспільства і відповідними змінами в його правовій надбудові. Цей вид злочинів є одним з найбільш суспільно небезпечних проявів злочинності.

Слід зазначити, що істотні зміни базових соціальних цінностей, як правило, спричиняють появу нового виду злочинів і способів їх скоєння, а також певне пожвавлення і сплеск уже відомих.

Із моменту переходу до ринкових відносин в Україні розпочався процес змін змісту, кількісних і якісних показників злочинності в цілому. Велику суспільну небезпеку становили якісні зміни в структурі загальнокримінальної злочинності: значно зростає кількість тяжких злочинів, злочинів із використанням вогнепальної зброї і вибухових речовин, розбійних нападів, убивств, спричинення тяжких тілесних ушкоджень. Особливе занепокоєння викликало поширення вбивств скоєних на замовлення.

Реформи на початку 90-х рр. ХХ ст. було направлено на створення багатуокладного господарства, переходу до функціонування в умовах ринкових відносин та інтеграцію у світову економічну систему. Ці процеси супроводжувалися недостатнім правовим регулюванням, ослабленням контрольних функцій держави, введенням в обіг великих сум грошей, включаючи іноземну валюту, збільшенням кількості різних видів діяльності, бурхливим зростанням підприємств різних форм власності, діяльність яких мала міжрайонний, міжобласний, міжрегіональний характер. Крім того, почався процес організації активного впливу представників «загальнокримінальної» злочинності на діяльність підприємств різних форм господарювання, створення ними власних підприємств і організації їх функціонування з урахуванням законів кримінального світу.

Аналіз мотивів розкритих замовлених убивств, вчинених останніми роками, показав, що в основі більшості з них лежить корислива зацікавленість, яка формується в процесі економічної діяльності фізичних і юридичних осіб. Потерпілими цих убивств стають банкіри, бізнесмени, підприємці, державні службовці, які за родом своєї діяльності причетні до прийняття економічно важливих рішень відносно тих або інших комерційних структур тощо.

Особливість убивств на замовлення, пов'язаних з економічною діяльністю, полягає в тому, що вони несуть подвійну загрозу: окрім основного об'єкта посягання – життя людини, вони роблять замах і на економічні відносини (додатковий об'єкт).

Практика показує, що процес розкриття вбивств на замовлення, пов'язаних з економічною діяльністю, вельми складний, що зумовлено особливостями механізму скоєння цих злочинів, ретельним плануванням злочинної діяльності на всіх етапах – від підготовки до приховання, участю в реалізації злочинного задуму цілого ряду осіб із чітким розподілом ролей між ними і суворим обмеженням ступеня інформованості учасників. Як правило, для процесу розкриття цього виду вбивств характерний високий ступінь злочинної протидії. Усе це зумовлює необхідність максимально зосередити сили і засоби правоохоронних органів для розкриття та розслідування вбивств зазначеного виду.

Результати боротьби з убивствами на замовлення, пов'язаними з економічною діяльністю, свідчать про те, що одними гласними силами і методами, властивими оперативному супроводженню попереднього розслідування, розкриття цих злочинів неможливе або вкрай складне. Тут доречно згадати думку Д. І. Беднякова про те, що процесуальна діяльність без застосування непроцесуальних методів була б неможливою, а непроцесуальна діяльність без подальшого використання її результатів у кримінальному процесі – безцільною. Лівову частку обсягу доказової бази в розкритих кримінальних справах за фактами вбивств, пов'язаних з економічною діяльністю, складають докази які одержані шляхом трансформації в них результатів оперативно-розшукової діяльності. Крім того, за допомогою орієнтуючої оперативно-розшукової інформації визначаються напрями розкриття конкретного вбивства цього виду, приймаються різного роду оперативно-розшукові та процесуальні рішення, будується організація і тактика підготовки і проведення слідчих дій. Іншими словами, оперативно-розшукова діяльність створює умови для успішного попереднього розслідування, сприяє досягненню поставлених на цьому етапі кримінального судочинства цілей. Зазначені дії у теорії

оперативно-розшукової діяльності одержали назву «оперативно-розшукове забезпечення» і є фактично єдиним напрямом діяльності, у якому можливе швидке і повне розкриття досліджуваного виду вбивств. На жаль, низьке розкриття убивств цього виду свідчить про те, що вживані оперативними апаратами заходи часто не є дієвими. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування даного виду убивств знаходиться на неналежному рівні. Залишаються маловідчутними оперативна робота, ініціативне відпрацювання фігурантів, ефективна робота з негласним апаратом, а також комплексне використання можливостей оперативно-технічних і пошукових підрозділів.

Викладене свідчить про актуальність проблеми оперативно-розшукового забезпечення розслідування вказаних злочинів.

Визначаючи суть оперативно-розшукового забезпечення попереднього розслідування стосовно вбивств на замовлення, пов'язаних з економічною діяльністю, слід говорити про діяльність працівників оперативних підрозділів, в рамках такої форми ОРД, як оперативна розробка¹, за тісної взаємодії зі слідчими прокуратури.

Слід розрізнити категорії «оперативно-розшукове забезпечення» і «оперативно-розшукове супроводження». Зазначені поняття складаються з трьох тісно взаємопов'язаних смисловим навантаженням ключових слів-термінів. Так, термін «оперативно» вказує, перш за все, на своєчасність, швидкість виконання чого-небудь; «розшукове» означає знаходити, досліджувати, довідуватися, дошукуватися істини; «забезпечення» і «супроводження» – це опорні слова, і для обґрунтування використання одного з указаних термінів необхідно звернутися до тлумачення цих слів.

У словнику розкривається значення слова «супроводжувати» через поняття «проводити одночасно з чим-небудь, супроводити що-небудь», тобто слідувати паралельно. Проте, звернення до того ж джерела вказує на можливість дещо іншого тлумачення цих понять. Зміст цього терміна більшою мірою розкривається в такій активній його формі, як «забезпечити» або «зробити цілком можливим, дійсним, реально виконуваним».

Таке розуміння підтверджується і юридичним змістом терміна «забезпечення». Його значення розкривається стосовно цивільного позову або виконання договірних зобов'язань і розшифровується як «реальність майбутнього або арбітражного

¹ Етап попередньої оперативної перевірки у справах про вбивства на замовлення, пов'язані з економічною діяльністю, фактично відсутній, оскільки факт умисного спричинення смерті людині часто є очевидним уже з моменту огляду місця події

рішення» або як «захід майнового характеру, що спонукає сторони до точного і реального виконання обов'язків».

З урахуванням викладеного і характеру наступальності, оперативно-розшукові заходи щодо надання допомоги і сприяння в повній і об'єктивній реалізації завдань кримінального судочинства не можуть зводитися до пасивної функції супроводження, а повинні виступати такою, що активно забезпечує.

У найбільш загальному вигляді поняття «оперативно-розшукове забезпечення» можна тлумачити як своєчасне, пов'язане з проведенням оперативно-розшукових заходів, створення оптимальних умов для успішного здійснення кримінально-процесуальної діяльності.

Одним із перших у теорії ОРД проблему оперативно-розшукового забезпечення стосовно діяльності слідчого щодо встановлення особи, яка скоїла злочин, досліджував В. П. Хомколов. На його думку, під оперативно-розшуковим забезпеченням слід розуміти систему заходів, що відповідають закону і відомчим нормативним актам, здійснюються оперативно-розшуковими апаратами органів внутрішніх справ і направлені на безперервне, своєчасне і повне забезпечення попереднього слідства інформацією, яка містить сукупність фактичних даних про обставини закінчених злочинів і осіб, що їх вчинили, а також інші відомості, необхідні для розслідування і розкриття злочинів.

Згодом учені, які також досліджували проблему оперативно-розшукового забезпечення, давали різні визначення цьому поняттю [6-8]. Проте не було вироблено єдиного погляду з приводу кількості оперативних працівників структурних елементів, що включаються до змісту цієї діяльності.

Сприймаючи визначення поняття «оперативно-розшукове забезпечення», необхідно включити до змісту оперативно-розшукового забезпечення такі елементи:

- забезпечення своєчасного й обґрунтованого порушення кримінальної справи;
- забезпечення доказування у кримінальній справі;
- нейтралізація протидії кримінального середовища;
- встановленню істини у справі;
- виконання функції захисту учасників кримінального процесу.

Доцільність включення цих елементів до структури оперативно-розшукового забезпечення зумовлюється їх значущістю для досягнення мети кримінального судочинства, а також тим, що вони якнайповніше розкривають зміст цієї діяльності оперативних підрозділів. Так, своєчасне й обґрунтоване порушення кримінальної справи є одним із найважливіших чинників, який забезпечує швидкість і повноту розкриття вбивств за

наймом, пов'язаних з економічною діяльністю. На підставі зібраних на первинному етапі матеріалів слідчий визначає напрями попереднього розслідування. Важливість оперативно-розшукового забезпечення доказування у кримінальній справі є цілком очевидною, оскільки доказування – ядро кримінального процесу незалежно від стадії кримінального судочинства. У свою чергу, значущість останніх двох структурно-змістовних елементів обґрунтовується важливістю етапу доказування. Неefективність діяльності працівників оперативних підрозділів щодо нейтралізації злочинної протидії і щодо захисту учасників кримінального судочинства може призвести до руйнування всієї доказової бази у кримінальній справі.

Слід зауважити, що оперативно-розшукові заходи забезпечувального характеру проводяться оперативними підрозділами не лише в ході досудового слідства, але і в ході судочинства, оскільки протидія кримінального середовища здійснюється і на цій стадії. Проте в межах цього дослідження буде розглянуто лише особливості оперативно-розшукового забезпечення попереднього розслідування вбивств на замовлення, пов'язаних з економічною діяльністю. Такий підхід зумовлений тим, що істотних відмінностей в організації і тактиці проведення оперативно-розшукових заходів щодо оперативно-розшукового забезпечення вказаних стадій кримінального судочинства не існує, а також тим, що саме на стадії попереднього розслідування проводяться фактично всі процесуальні дії, оперативно-розшукові й інші заходи, направлені на розкриття цього виду вбивств.

Суб'єктів оперативно-розшукового забезпечення розслідування вбивств скоєних на замовлення, пов'язаних з економічною діяльністю, на наш погляд, слід класифікувати у такий спосіб:

1) суб'єкти, що безпосередньо беруть участь у процесі оперативно-розшукового забезпечення: працівники оперативних підрозділів;

2) суб'єкти, що опосередковано беруть участь у процесі оперативно-розшукового забезпечення і впливають на нього своїми управлінськими рішеннями, а саме: слідчий прокуратури – керівник слідчо-оперативної групи, прокурор району (міста, області) і керівники органів і підрозділів МВС, ГУМВС, УМВС, ОВС, їх служб, уповноважені на проведення оперативно-розшукової діяльності, судді.

Як відомо, ряд із зазначених суб'єктів входить до окремих підсистем структури кримінальної юстиції: оперативно-розшукової, попереднього розслідування. Важливим елементом системного аналізу є вивчення зв'язків, відносин і взаємозалежностей між компонентами системи, а також дослідження їх у

якісній визначеності і взаємодії, що впливають на властивість системи як єдиного цілого.

У зв'язку із цим у контексті цього дослідження є доцільним перейти до характеристики оперативних підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукове забезпечення розслідування вбивств за наймом, пов'язаних з економічною діяльністю, та їх зв'язків з іншими суб'єктами цього процесу:

- оперативні працівники – слідчі прокуратури, що входять до СОГ;

- оперативні працівники – керівник СОГ;

- оперативні працівники – керівники ОВС;

- оперативні працівники – прокурор;

- оперативні працівники – судді.

Суб'єктом, що здійснює оперативно-розшукове забезпечення розслідування злочину, є перш за все той оперативний підрозділ, до компетенції якого входить розкриття злочину. У нашому випадку, розкриття вбивств за наймом, пов'язаних з економічною діяльністю, як і будь-якого вбивства, входить до компетенції підрозділів карного розшуку, УБОЗ.

Практика розкриття вбивств на замовлення, пов'язаних з економічною діяльністю, показує, що злочинці в кожному випадку все більш ретельно підходять до розробки і реалізації свого злочинного задуму, прагнучи не залишити ані найменшого шансу правоохоронним органам на успішне розкриття. Сьогодні сформувалися і діють добре організовані угруповання, що спеціалізуються на вбивствах за наймом. До їх складу, як правило, входять досвідчені аналітики в особі колишніх співробітників спецслужб, висококваліфіковані технічні фахівці і професійно підготовлені виконавці. Для уникнення кримінальної відповідальності члени цих злочинних угруповань цілеспрямовано займаються розробкою заходів захисту від викриття із застосуванням власної розвідки і контррозвідки, з використанням сучасних технічних засобів. Також велику увагу вони приділяють отриманню інформації про діяльність органів внутрішніх справ, про плановані оперативно-розшукові заходи, джерела негласної інформації, що є в їхньому середовищі, задіяння своїх інформаторів в оперативно-розшукових підрозділах тощо. У цих умовах успішному розкриттю вбивств за наймом, пов'язаних з економічною діяльністю, сприяють заходи, що проводяться оперативно-пошуковими підрозділами і підрозділами оперативно-технічних заходів.

Іноді замовники цього виду вбивств з метою створення додаткових перешкод попередньому розслідуванню залучають до здійснення свого задуму кілерів з країн СНД, ближнього зарубі-

жжя, що робить необхідним їх міжнародний розшук та за діяння можливостей НЦБ Інтерполу. У деяких випадках самі замовники, організатори є іноземними громадянами, що спричиняє необхідність вивчення їхньої життєдіяльності в інших державах.

Крім того, мотиви вчинення цього виду вбивств часто пов'язані з діяльністю тих або інших комерційних структур. Це обґрунтовує необхідність спеціальних знань у сфері економіки, якими повинні володіти працівники оперативних підрозділів, що залучаються до розкриття цього виду вбивств, для вирішення питань, пов'язаних з перевіркою фінансово-господарської діяльності цих комерційних організацій як на території України, так і за її межами.

Часто професійна діяльність жертв вбивств за наймом, пов'язаних з економічною діяльністю, має тіншові, нелегальні сторони, при цьому, як закономірність, налагоджено постійні їх контакти з місцевими організованими злочинними угрупованнями, які мають характер «надання даху». Іноді і самі жертви вбивств є членами ОЗУ. У подібних випадках для розкриття вбивств цієї категорії необхідна інформація про кількість місцевих злочинних угруповань, їхні сфери діяльності, членів, що входять до цих угруповань, їх взаємини між собою, а також із жертвою вбивства скоєного на замовлення.

Викладене дозволяє стверджувати, що розкриття вбивств скоєних на замовлення, пов'язаних з економічною діяльністю, не може бути компетенцією одного оперативного підрозділу карного розшуку, а передбачає міжгалузеву і міжвідомчу кооперацію. У зв'язку із цим, виникає необхідність залучати до розкриття вбивств за наймом, пов'язаних з економічною діяльністю, працівників таких оперативних підрозділів: боротьби з економічними злочинами, податкової міліції, боротьби з організованою злочинністю, Служби безпеки України, оперативно-пошукових, оперативно-технічних заходів, митної служби, Департаменту виконання покарань, НЦБ Інтерполу.

Процес оперативно-розшукового забезпечення розслідування вбивств цієї категорії є такою формою діяльності, в ході якої необхідно повністю використовувати можливості наявних сил і засобів, тому що лише за цієї умови може бути досягнуто якнайкращих результатів. У зв'язку із цим, діяльність оперативних працівників вказаних вище оперативних підрозділів повинна мати характер тісної взаємодії, оскільки саме вона є одним із тих чинників, який забезпечує ефективність розкриття цього виду вбивств.

Узагалі, взаємодія як напрям оперативно-службової діяльності виступає найважливішим чинником ефективної органі-

зації діяльності всіх суб'єктів системи МВС України. Зокрема, лише за умови спільної, ретельно скоординованої роботи оперативних і слідчих підрозділів на всіх етапах кримінального судочинства досягається невідворотність покарання.

Під взаємодією в процесі оперативно-розшукового забезпечення розслідування вбивств скоєних на замовлення, пов'язаних з економічною діяльністю, слід розуміти нормативно врегульовану кооперацію роботи рівноправних зацікавлених суб'єктів, за якої здійснюються спільні або узгоджені заходи, а також окремі дії, направлені на досягнення як загальної, так і часткової мети боротьби із цим видом убивств.

До основних завдань взаємодії оперативних підрозділів у процесі оперативно-розшукового забезпечення розслідування вбивств скоєних на замовлення, пов'язаних з економічною діяльністю, належать:

1) забезпечення планомірного здійснення комплексу узгоджених оперативно-розшукових та інших заходів;

2) забезпечення ефективного, наступального використання сил і засобів, що є у розпорядженні суб'єктів взаємодії;

3) недопущення дублювання заходів;

4) організація ефективного інформаційного забезпечення діяльності суб'єктів;

5) створення оптимальних умов для повного розкриття злочину.

Свою діяльність щодо оперативно-розшукового забезпечення розслідування вбивств цього виду на первинному етапі оперативно-розшукові підрозділи здійснюють у складі спільної чергової слідчо-оперативної групи, а на подальшому етапі – у складі слідчо-оперативної групи, спеціально створеної для розслідування конкретного вбивства за наймом.

Практика розслідування особливо тяжких злочинів, до яких належать убивства за наймом, пов'язані з економічною діяльністю, довела ефективність функціонування СОГ. Утворення таких груп дає ряд переваг у порівнянні з іншими формами взаємодії слідчих і оперативних працівників. Зокрема, з'являється більше можливостей залучати до розслідування вбивств найбільш кваліфікованих працівників, що не завжди вдається при організації «разової» взаємодії слідчого і оперативних служб; створювати оптимальні умови для взаєморозуміння між членами групи. Це сприяє більш активному й ефективному використанню науково-технічних засобів, оперативній перевірці декількох версій, а за необхідності – концентрації зусиль групи на вирішальній ділянці.

Розглядаючи питання взаємодії слідчого прокуратури і працівників оперативних підрозділів, що входять до складу слідчо-

оперативної групи, деякі вказують на домінуючу роль керівника СОГ, наділеного повноваженнями керувати діяльністю всіх членів СОГ. На цю обставину також указують положення деяких нормативних актів.

В цілому можна погодитись з такою позицією і положеннями вказаних нормативних актів. Справді, цілком логічно, що саме слідчий, що прийняв до свого провадження кримінальну справу за фактом конкретного вбивства цього виду, повинен володіти повноваженнями керівника, оскільки саме він несе весь вантаж відповідальності за переважну більшість рішень у кримінальній справі. Проте слід зазначити, що подібна думка потребує конкретизації, оскільки всі повноваження керівництва працівниками оперативних підрозділів відповідно до чинного законодавства мають начальник міськрайліноргану, керівники відповідних оперативних підрозділів.

У цьому випадку йдеться не про підміну слідчим прокуратури вказаних керівників у керівництві оперативно-розшуковими підрозділами, а про тимчасове (на період розслідування) делегування йому частини повноважень щодо координації діяльності працівників оперативних підрозділів, зайнятих оперативно-розшуковим забезпеченням розслідування вбивств скоєних на замовлення, пов'язаних з економічною діяльністю.

У цьому випадку слідчий прокуратури не є повноправним керівником працівників оперативних підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукове забезпечення розслідування вбивств скоєних на замовлення досліджуваного виду. Його координуючі повноваження відносно оперативних працівників мають загальний характер і зводяться фактично лише до права давати для перевірки версій у кримінальній справі доручення про проведення оперативно-розшукових заходів щодо того або іншого напрямку розслідування вбивств цього виду, про проведення окремих слідчих дій.

У процесі виконання вказаних доручень керівника СОГ працівники оперативних підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукове забезпечення розслідування вбивств на замовлення, пов'язаних з економічною діяльністю, володіють автономністю у прийнятті рішень про форми і методи проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованість і раціональність використання відповідних сил і засобів, наявних у їхньому розпорядженні.

Практиці розкриття вбивств на замовлення, пов'язаних з економічною діяльністю, відомі процесуальні і непроцесуальні форми взаємодії слідчих і працівників оперативних підрозділів, що входять до СОГ.

До процесуальних форм належать:

- виконання органом дізнання доручень слідчого про здійснення оперативно-розшукових заходів;
- виконання органом дізнання доручень слідчого про проведення окремих слідчих дій, про виконання постанов про затримання, привід, про арешт, про інші процесуальні дії;
- повідомлення слідчому про здійснювані органом дізнання пошукові й оперативно-розшукові заходи щодо встановлення особи, яка скоїла злочин, за направленою прокуророві кримінальною справою, за якою не виявлено особу, що скоїла злочин;
- сприяння органу дізнання слідчому у провадженні окремих слідчих дій;
- провадження органом дізнання за дорученням слідчого розшуку підозрюваного, обвинуваченого, що сховався від попереднього слідства.

До непроцесуальних форм належать:

- спільне планування слідчих дій і оперативно-розшукових заходів;
- спільна аналітична робота;
- взаємне інформування;
- спільне обговорення результатів слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, а також одержаних даних для висунення і перевірки версій;
- спільні виїзди слідчого і оперативних працівників в іншу місцевість для проведення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Основним завданням організації оперативно-розшукового забезпечення розслідування вбивств на замовлення, пов'язаних з економічною діяльністю, є забезпечення найбільш ефективного і якісного застосування сил, засобів і методів в боротьбі з даним видом злочинів для досягнення якнайкращих результатів. Як показує практика розкриття даного виду вбивств, досягненню даної мети багато в чому сприяє організація взаємодії працівників оперативних підрозділів між собою і із слідчим прокуратури, а також координація їх діяльності в процесі оперативно – розшукового забезпечення розслідування.

Діяльність по організації взаємодії вказаних суб'єктів в процесі оперативно – розшукового забезпечення розслідування вбивств на замовлення, пов'язаних з економічною діяльністю, тісно пов'язана з координацією цієї діяльності. Під координацією, в широкому сенсі, розуміється узгодження діяльності різних осіб або організацій, встановлення взаємозв'язку, контакту між ними, мобілізація їх зусиль для найбільш успішного вирішення поставлених загальних завдань.

З урахуванням викладеного слід дати наступне визначення поняттю «оперативно-розшукове забезпечення розслідування вбивств скоєних на замовлення, пов'язаних з економічною діяльністю»:

Оперативно-розшукове забезпечення розслідування вбивств скоєних на замовлення, пов'язаних з економічною діяльністю, є заснованою на законних і підзаконних актах діяльністю (завдання) оперативних підрозділів, здійснюваною шляхом проведення оперативної розробки при тісній взаємодії із слідчими прокуратури, що складається з системи заходів, по виявленню і збиранню фактичних даних, що забезпечують своєчасне і обґрунтоване порушення кримінальної справи, доказування у кримінальній справі, нейтралізацію протидії кримінального середовища встановленню істини у справі і виконання функції захисту учасників кримінального процесу.

Москаленко Н. В.,

старший викладач кафедри банківської справи та фінансового моніторингу Національного університету державної податкової служби України

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАННИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Легалізація (відмивання) «брудних» грошей – один з найбільш негативних факторів, що впливає на ефективність та інтенсивність процесів реформування суспільних господарських відносин. Це явище, набуло в світі великих масштабів. За різними оцінками сьогодні нагромаджуються незаконно здобуті прибутки і обертаються «брудні» гроші на суму, еквівалентну понад 500 млрд дол. США, тому, запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, перестав бути завданням окремо взятої держави.

В Україні виникла реальна загроза відмивання коштів злочинців, що діють в межах країни, а також використання її території для подібних дій зарубіжних злочинних об'єднань. Державний комітет фінансового моніторингу України оприлюднив інформацію, яка свідчить що в країні за останні півтора роки «відмито» 113 млрд грн, одержаних злочинним шляхом.

Потоки «відмитих» від фіктивної підприємницької діяльності грошей підривають фінансову та загрожують стабільному функціонуванню банківської системи держави. Тим самим, скорочується сфера готівкового обігу грошових знаків.

Наслідком збільшення обсягів незабезпеченої грошової маси, стимулювання інфляційних процесів, непрозорості, сумнівної

підприємницької діяльності є розвиток «тіньової економіки» та зростання ділової активності організованих злочинних груп.

Злочинці використовують практично всі відомі шляхи відмивання грошей, одержаних від злочинної діяльності, а саме:

- законний бізнес, де легалізація відбувається за рахунок завищення реальних доходів та видатків, а також шляхом депонування грошових коштів на рахунках;

- легалізацію фіктивних фінансових операцій з метою переведення грошових коштів у систему легальних фінансових розрахунків;

- офшорне прикриття, яке дає можливість приховати не тільки походження грошей, а й уникнути оподаткування.

- контрабанду та банківські махінації з фінансовими ресурсами, т. д.

На сьогодні в Україні не достатньо створено цілісну систему державної протидії відмиванню коштів злочинного походження та організаційно-правового механізму її реалізації. Це пов'язано з:

- 1) Недосконалістю законодавчого забезпечення протидії відмиванню коштів злочинного походження. Це стосується, насамперед, відсутності організаційно-правового механізму одержання інформації оперативними підрозділами правоохоронних органів від суб'єктів державного та первинного фінансового моніторингу.

- 2) Неузгодженістю дій державних органів, на які покладені функції фінансового контролю, як між собою, так і з суб'єктами первинного фінансового контролю (банками та іншими фінансовими установами).

- 3) Низьким рівнем показників у розслідуванні злочинів за відмивання грошей злочинного походження та фінансування тероризму та відсутністю належної судової практики.

- 4) Обмежена можливість обміну інформацією з міжнародними правоохоронними органами та Інтерполом та недостатня практика спостереження за сумнівними фінансовими операціями.

Серед умов, які сприяють проведенню операцій з відмивання грошей та складають для злочинців основу «привабливості» у цьому відношенні, слід зазначити:

- неузгодженість дій банківських служб з правоохоронними органами України;

- відсутність системи контролю за фінансовими операціями;

- непрозорість банківської системи для заходів протидії легалізації грошей злочинного походження.

Масштаби відмивання злочинних доходів в Україні підштовхують до пошуку фінансових засобів, за допомогою яких можна було б поставити заслін у певних рамках сумнівним опе-

раціям і тим самим ефективно реалізувати функцію держави щодо протидії легалізації коштів кримінального походження.

Слід зазначити, стан протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, залежить від дієвих заходів спостереження та виявлення фінансових операцій, пов'язаних з такими злочинами. Тому необхідно збільшувати ефективність використання спеціальних засобів протидії легалізації «брудних» грошей, у тому числі фінансового контролю, фінансового моніторингу, первинного фінансового моніторингу банків.

Сучасні механізми контролю, регулювання та нагляду за будь-якими формами відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, повинні відповідати вимогам міжнародних стандартів, і тому треба використовувати форми і методи фінансового спостереження, випробувані іншими державами.

Досвід іноземних держав, які вже тривалий час вирішують проблеми виявлення та протидії «відмиванню» коштів кримінального походження, свідчать, що головними завданнями, які може вирішувати держава, повинні бути:

- ліквідація фінансової бази злочинних угруповань шляхом взяття під контроль тіньових фінансових потоків з їх подальшою конфіскацією.

- формування умов для діяльності господарчих суб'єктів, таким чином, щоб проведення таких незаконних операцій було досить важким, не вигідним, занадто ризикованим та небезпечним.

- надання максимально широких можливостей для ідентифікації правоохоронними органами конкретних операцій та осіб, що їх проводять, для припинення протиправної діяльності та притягнення винуватих до відповідальності.

Перехрест Л. М.,

*доцент кафедри банківської справи та фінансового моніторингу
Національний університет державної податкової служби України*

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ ДОХОДІВ НЕЗАКОННОГО ПОХОДЖЕННЯ

Проблеми відмивання грошей, набули сьогодні особливої гостроти не тільки в Україні, а й у всьому світі. Без вирішення цього питання неможливо продовження в країні економічних реформ. Очевидно, що по своїй суті відмивання грошей означає любий злочин, мотивом якого є отримання прибутку.

Водночас, найбільше занепокоєння визивають масштаби відмивання грошей, і той збиток, який наносить ця практика економіці і суспільству. Відмивання грошей тісно пов'язано з такими явищами, як корупція, утеча капіталу, використання вітчизняними компаніями і банками офшорів для приховуван-

ня прибутку і ухилення від оподаткування. Крім того, відмивання грошей стало одним із головних факторів несприятливо-го інвестиційного клімату в Україні, який перешкоджає притоку інвестицій в економіку.

Слід зазначити, що класичні схеми відмивання грошей включають в себе використання операцій з готівкою, зловживання послугами банківських та інших фінансових інститутів, операції з дорогоцінним рухомим та нерухомим майном, азартні ігри. Крім того, останнім часом широке розповсюдження отримали схеми з залученням фінансових компаній, мережі Інтернет, кредитних карток, небанківських («альтернативних») систем переказу грошових коштів та міжнародної торгівлі товарами та послугами.

Для відмивання грошей можуть використовуватись як місцеві, так і іноземні юридичні і фізичні особи. В середині країни може також відмиватись іноземний капітал, особливо у тих випадках, коли країна має слабу систему протидії відмиванню коштів. Для операцій з відмивання грошей можуть ціленаправлено використовуватись або створюватись фінансові або не фінансові інститути. Глобалізація фінансових ринків поступово стирає межі між внутрішніми та зовнішніми джерелами незаконного капіталу, схемами його відмивання незалежно від місця злочину або отримання доходу від незаконної діяльності. Розвиток ринку фінансових послуг, посилюючи зв'язок між різноманітними фінансовими інститутами, дозволяє використовувати практично любий із них для відмивання грошей.

Разом з тим, необхідно відмітити, що останнім часом основною тенденцією нових фінансових злочинів є відмивання грошей через офіційну банківську систему. І проблема полягає не стільки в об'ємі грошових операцій, скільки в можливих наслідках їх появи та обігу.

Банківська система як інструмент для відмивання грошей використовувалась та використовується в Україні до цих пір. Насправді, поява на світ на початку 90-х значної кількості малих банків пояснюється тим, що злочинні гроші легко переливаються в чисте і цілком законне золото. Ще декілька років назад можна було «надавати кредити» під високі проценти підставним фірмам, які після виплати «боргу» негайно припиняли своє існування. Пункти обміну валюти з неймовірно високою маржею, в яких ніхто валюту не обмінював, щодня «відмивали» мільярди «дерев'яних». Фіктивні приватні вклади і інші способи «залучення коштів» також використовувались мафією для легалізації грошей.

Сьогодні боротьба з відмиванням грошей є пріоритетним напрямком діяльності банків. Банки все більше розуміють важ-

лівість виконання вимог законодавства і нормативних документів по боротьбі з відмиванням коштів. Слід зазначити, що банки виступають свого роду «стражами» законної фінансової системи. Тільки їх пильність може обернути економічну систему від організованих злочинних угруповань, корупціонерів і терористів, не даючи їм інструмент приховування доходів від злочинної діяльності.

Разом з тим, на нашу думку, сучасні методи боротьби з відмиванням грошей малоефективні. Любі перевірки з метою визначення джерел доходів під девізом «знай свого клієнта» часто безкорисні, оскільки, або першорядне джерело повністю легальне, або прослідкувати весь ланцюжок «перегону» сум, що відмиваються не представляється можливим. Часто протизаконна діяльність відбувається після початкового розміщення капіталу. Ця особливість вимагає від сучасних фінансистів особливої кваліфікації в індифікації «брудних» грошей. Водночас приходить перевіряти не тільки джерело доходів, але і легітимність переказу грошей, початково законно розміщених. У фінансовій установи виникає необхідність знати вид діяльності своїх клієнтів, що дало б можливість виявити щось підозріле. Таким чином створюється свого роду замкнуте коло – дотримання банківської таємниці складно сумістити з девізом «знай свого клієнта», оскільки це створює проблеми для банкірів, які змушені шукати баланс між вимогами органів фінансового контролю виявляти випадки відмивання коштів і необхідністю зберігати старих і залучати нових клієнтів, а не відлякувати їх придирливими питаннями відносно походження внесених коштів.

Таким чином стає очевидним, що банки грають вирішальну роль у попередженні і виявленні факторів відмивання грошей і передачі даних у відповідні органи.

Для створення в Україні ефективної системи боротьби з відмиванням коштів, необхідно, на нашу думку, розробити національну стратегію, яка повинна включати наступні цілі:

- створення системи з попередження і протидії відмиванню коштів у взаємозв'язку із заходами щодо удосконалення податкового режиму, попередження відтоку капіталу та скороченню масштабів корупції;

- створення правових механізмів, зміцнення регулювання і нагляду за компаніями, банками та іншими фінансовими установами;

- формування системи взаємодії між державним та приватним бізнесом, направленої на витіснення із ділової практики схем з відмивання коштів;

- активна участь України в міжнародному співробітництві з боротьби з відмиванням коштів.

Петрова І. А.,
канд. техн. наук, доцент,
начальник кафедри економічної безпеки Харківського
національного університету внутрішніх справ,

ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА КОНФІСКОВАНОЇ ТА ІНШОЇ ОРГТЕХНІКИ ПРИ РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Підтримка вітчизняного товаровиробника – категоричний імператив сьогодення. Це один з напрямків подолання економічної і соціальної кризи, фактор економічного зростання. У цьому напрямку великого значення набуває розвиток (пов'язаний з потенційними можливостями іноземних інвестицій) малого і середнього бізнесу, який супроводжується переобладнанням старих і побудовою нових підприємств з використанням нового обладнання та нових технологій, що впливає на формування оновленого товарного асортименту, який у свою чергу потребує використання нових видів сировини та компонентів тощо.

Недосконалість, а іноді й відсутність багатьох законодавчих актів, спрямованих на підтримку і захист вітчизняного виробника, є однією з головних причин, що заважають стабілізації економіки України. Так, дефіцит державного бюджету, що спостерігається впродовж багатьох років, значною мірою є наслідком спаду виробництва. Це завдало істотної шкоди економіці країни взагалі, дрібному і середньому бізнесу, зокрема перешкоджаючи його розвитку і тим самим справляючи дестабілізуючий вплив на якість української продукції та підсилюючи на вкрай негативні, в тому числі й криміногенні, процеси.

Незважаючи на те, що зараз Україна перебуває у стані під назвою «Соціально-економічна криза», в ній відбувається побудова нових економічних відносин. В умовах формування цивілізованого ринку економічна діяльність на новому протікає навколо товару.

На сьогоднішній день актуальною проблемою є процес оцінки та реалізації конфіскованого майна, серед якого значне місце посідає оргтехніка. Сучасний ринок дуже насичений іноземними виробами не найкращої якості. На більшій частині вилученого майна, яке знаходиться на промисловому чи побутовому ринку відсутні будь-які маркувальні позначення, технічні документи (паспорта) не відповідають дійсності, моделі є морально застарілими, надписи на них не відповідають дійсним назвам існуючих фірм-виробників. Всі ці показники якості необхідно враховувати при оцінці конфіскованої оргтехніки.

Кожний вид товару виділяється в окрему групу, яка має свою певну назву. До групи оргтехніка відносяться такі підгрупи:

– комп'ютери та їх складові;

- друкарські, проєкційні пристрої та пристрої для креслення і лічення зображень;
- обладнання зв'язку.

Визначення вартості конфіскованого майна, в тому числі і оргтехніки повинно здійснюватися за ринковими цінами, які діють на день проведення оцінки з обов'язковим урахуванням їх фактичного (товарного) стану. Якщо дані вироби відносяться до товарів низької якості, нестандартні, або були у використанні їх вартість визначається за цінами можливої реалізації.

Вартість конфіскованої оргтехніки визначається за методом аналогової продажі. В основі цього метода лежить середня ринкова ціна подібного (аналогічного) виробу за мінусом ПДВ та торгової націнки, за умови, що виріб не є морально застарілим та деякий час не перебував у використанні, або технічні документи (паспорта), маркувальні позначення та надписи не відповідають дійсності.

Вартість оргтехніки, яка не відповідає певним вимогам, перерахованим вище, оцінюється за аналоговим методом шляхом віднімання коефіцієнту зниження (%), а саме:

а) моральне старіння – незалежно від умов експлуатації товару з часом на ринку виникає все більше нових передових сучасних моделей, порівняно з якими моделі минулих років є морально застарілими і не користуються попитом. Ефективність використання даного товару зменшується на 30-50 %, в залежності від росту оновлення ринку на даний вид товару (див. табл. 1).

Таблиця 1

Коефіцієнт зниження вартості морально застарілої оргтехніки

№ п/п	Назва товару	Коефіцієнт зниження (%)
1	Комп'ютери та їх складові	50
2	Друкарські, проєкційні пристрої та пристрої для креслення і лічення зображень	40
3	Оргтехніка (коп. апарати, дуплікатори, касові та друкарські машинки)	30
4	Обладнання зв'язку	30

б) відсутність технічної документації, маркувальних позначень та невідповідність написів фірм – виробників у разі відсутності зазначених документів на виробі дана продукція викликає сумніви щодо якості та фірми-виробника. Як правило, такі товари не мають потрібної документації, а їхнє штрихове кодування не відповідає дійсності. Все це враховується при визначенні вартості товару і зменшує його ціну на 20-40 %;

в) некомплектність – вироби, які ввозяться на територію України можуть бути не укомплектовані, тоді їхня вартість буде визначатись за методом аналогового продажу мінус вартість відсутніх деталей. В разі відсутності на ринку вищезазначених запасних деталей та вузлів, які повинні входити в комплект, згідно паспорту, даний виріб може бути продано за ціною можливої реалізації по запчастинах (див. табл. 2);

Таблиця

Коефіцієнт зниження вартості оргтехніки, на яку відсутня технічна документація, маркувальні позначення та невідповідність написів фірм-виробників

п/п	Назва товару	Коефіцієнт зниження
1	Комп'ютери та їх складові	40
2	Друкарські, проекційні пристрої та пристрої для креслення і лічення зображень	30
3	Оргтехніка (коп. апарати, дуплікатори, касові та друкарські машинки)	25
4	Обладнання зв'язку	20

г) функціонування – кожний виріб, ввезений на територію України повинен перевірятися на функціонування. У разі його непрацездатності необхідно скласти акт технічного стану, в якому буде вказано які деталі пошкоджені, потребують вони заміни або ремонт даного виробу не рентабельний. Вартість конфіскованої оргтехніки, яка перебувала у використанні визначається за методом аналогового продажу із застосуванням корегувального коефіцієнту, який враховує ознаки експлуатаційного, морального та фізичного зносу цього майна.

При наявності у досліджуваному виробі декількох параметрів, що визначають наявність декількох корегувальних коефіцієнтів, береться до уваги та застосовується при визначенні вартості досліджуваного виробу найбільший за своїм значенням корегувальний коефіцієнт. Досліджуваний виріб обов'язково повинен перевірятися на функціонування.

Проведення судово-товарознавчих експертиз конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, ускладнюється відсутністю єдиного методичного підходу до вирішення проблеми його оцінки.

Пчолкін В. Д.,

*канд. юрид. наук, доцент кафедри криміналістики
Національної юридичної академії України*

ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОВС

Успішне вирішення завдань боротьби зі злочинністю, які стоять перед підрозділами ОВС, може бути досягнуте лише за умови належним чином організованого інформаційно-аналітичного забезпечення роботи оперативних підрозділів як головної умови прийняття своєчасних та всебічно обґрунтованих управлінських рішень на всіх рівнях управління. Важливість інформаційно-аналітичного забезпечення зумовлена тим, що завдання оперативно-розшукової діяльності досягаються лише шляхом отримання оперативно важливої інформації, її накопичення, обробки, аналізу та вжиття відповідних заходів. Робота кожного оперативного підрозділу пов'язана, в першу чергу, з виявленням, попередженням, розкриттям та розслідуванням злочинів. Неможливо навіть уявити, що оперативні підрозділи можуть виконувати свої завдання, не маючи жодних відомостей про злочинця. Повне і всебічне висвітлення діяльності суб'єкта правопорушення є запорукою успішного припинення його протиправної поведінки.

Науковими дослідженнями проблем інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності ОВС займалися – О.М. Бандурка, В.П. Євтушок, І.П. Козаченко, М.В. Корнієнко, В.І. Лебеденко, М.М. Перепелиця, В.А. Регульський та ін. Комплексно проблему інформаційного забезпечення ОРД розглянув у дисертаційному дослідженні В.Ю. Журавльов. На даний час проблема інформаційного забезпечення діяльності оперативних підрозділів ОВС набуває особливої актуальності, оскільки від її вирішення багато в чому залежить ефективність усієї цієї діяльності. У цілому інформаційно-аналітичне забезпечення складає початковий етап організації діяльності, а тому воно є найважливішою організаційною складовою. У спеціальній літературі можна зустріти чимало близьких за змістом і значенням понять, скажімо, «інформаційне забезпечення», «інформаційний процес в ОРД», «аналітична робота», «інформаційно-аналітичне забезпечення», «інформаційно-аналітична робота». Широкий спектр думок з питання про інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності ОВС свідчить як про недостатню його розробленість у науковому плані, так і про інтерес, який виявляють фахівці до даної проблеми. Поняття ж «інформаційно-аналітичне забезпечення» є більш узагальненим, відстороненим і водночас встановлює певні обмеження для усвідомлення місця й ролі інформаційно-

аналітичної роботи в системі організації ОРД, що як на нас, є більш прийнятним. Водночас і термін «інформаційно-аналітична робота» з притаманною йому предметністю, на нашу думку, також має право на існування, тому вживатимемо його там, де йдеться про виконавчу частину інформаційно-аналітичного забезпечення ОРД.

Сьогодні на фоні бурхливого розвитку інформаційних процесів у державі особливо гостро відчувається потреба створення цілісної системи інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності правоохоронних органів. Одним з основних завдань функціонування системи інформаційного забезпечення оперативних підрозділів у наш час є завдання інформатизації оперативно-розшукової діяльності ОВС України. Це завдання нерозривно пов'язане з формуванням інформаційного середовища органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, що складається з відомчих інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури правоохоронних органів. В інформаційній мережі ОВС України функціонують такі основні інформаційні системи «Статистика», «Інтегрована інформаційно-пошукова система органів внутрішніх справ України» («ІПС ОВС»), «Оперативно-довідкова картотека» («ОДК») та функціональна підсистема Єдиної державної інформаційної підсистеми у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму (ФП ЄІС МВС). До складу ІС «ІПС ОВС» входять інформаційні підсистеми: «Особа», «Розшук», «Пізнання», «Номерні речі», «Антикваріат», «Кримінальна зброя», «Автомобілотранспорт», «Арсенал», «АПРА», «Втрачені паспорти». До складу ІС «ОДК» входять підсистеми: «Мігрант» та «Рубін-2002». Крім цього оперативні та слідчі підрозділи використовують інформаційно-пошукові системи «Оазис», АІС «Оріон», та «Скорпіон».

З метою вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів ОВС з використанням перерахованих інформаційно-пошукових систем, інформаційно-аналітична робота, на нашу думку, має передбачати дотримання таких передумов:

– визначення найбільш оптимального обсягу інформації, достатньої для аналітичної роботи згідно з цілями та завданнями, що стоять перед підрозділами ОВС. Треба при цьому мати на увазі, що в організації інформаційно-аналітичної роботи чітко виділяються два тісно пов'язаних між собою аспекти: інформаційний та аналітичний. Сама аналітична робота вимагає інформаційного забезпечення, не кажучи вже про організацію оперативно-розшукової діяльності. Тому не випадково слово «ін-

формаційно» у словосполученні розташоване спочатку. Інформацію, на нашу думку, можна вважати достатньою для аналітичної роботи, якщо вона містить відомості про стан злочинності, зокрема, про результати боротьби з нею, а також про причини і умови, що сприяють вчиненню злочинів;

- встановлення каналів і джерел надходження необхідної для оперативних підрозділів інформації, визначення періодичності її надходження;

- активне використання комп'ютерних технологій з метою одержання інформації, що заслуговує на увагу, її концентрації та обробки. У наш час найбільш перспективними напрямками застосування комп'ютерної техніки в інформаційно-аналітичному забезпеченні діяльності ОВС можуть бути: а) автоматизація роботи підрозділу; б) створення ряду інформаційно-пошукових систем (ІПС) діагностичного типу; в) створення експертних систем;

- розробку спеціальних методик аналізу інформації, що надходить, визначення порядку її видачі користувачам, встановлення повного переліку документів, які підготовлюються у встановленому порядку на основі систематизованих даних, періодичності їхньої підготовки;

- визначення науково обґрунтованих критеріїв відбору інформації, необхідної для вироблення оптимального управлінського рішення. Відомо, що непотрібна інформація, як правило, створює інформаційний «шум». Щоб цього не сталося, необхідна система її відбору;

- організаційне і правове забезпечення інформаційно-аналітичної роботи підрозділів ОВС та розробку методичних рекомендацій з організації одержання й обробки інформації, що становить інтерес для підрозділів ОВС. Виходячи з цього до основних напрямків подальшого удосконалення інформаційно-аналітичної роботи треба віднести:

- поліпшення якісних характеристик інформації: про криміногенні та антикриміногенні фактори; про осіб, що становлять для працівників ОВС інтерес; про вчинені злочини або ті що готуються; особливості механізму їхнього здійснення. Наявність у розпорядженні працівників ОВС різноманітної за змістом інформації, що сприяє якісному проведенню аналізу й оцінці стану криміногенної обстановки дозволяє відійти від примітивних шаблонних оцінок, заснованих тільки на статистичних показниках. В інформаційне поле мають потрапляти поряд з даними внутрішньосистемної інформації матеріали соціально-економічного і кримінологічного прогнозування, аналітичні розробки інших правоохоронних і контролюючих органів;

– створення системи, що забезпечує безперервний процес збору, передачі, збереження, перетворення інформації. З цією проблемою нерозривно пов'язане вирішення багатьох питань, у тому числі уніфікація документів, що складаються працівниками ОВС у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності; визначення раціональної форми концентрації оперативно-розшукової інформації з використанням інформаційних технологій; науково обґрунтоване розміщення оперативно-розшукової інформації відповідно до рівнів управління;

– підвищення рівня організаційно-методичного забезпечення. На наш погляд, це досягається шляхом пошуку ефективних прийомів і методів збору й аналізу визначеної сукупності інформації, створення експертних систем, автоматизації роботи, своєчасного виявлення й оцінки проблеми, пізнання закономірностей і тенденцій розвитку злочинності і криміногенної ситуації;

– приведення правового регулювання інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підрозділів ОВС у відповідність з вимогами часу.

В умовах подальшої криміналізації суспільства інформаційно-аналітичне забезпечення ОВС має постійно вдосконалюватися у таких важливих напрямках як виявлення, розкриття та розслідування злочинів. Повинні виявляються нові джерела одержання необхідної інформації, з'являтися способи накопичення, обробки і систематизації, а також конкретні методи проведення аналізу. Складовим елементом підсистеми отримання оперативно значущої інформації може стати комп'ютерне моделювання, відтворення картини вчинення злочину та інші складові. Комп'ютерне моделювання – це відтворення комп'ютерними засобами можливих злочинних дій, які найчастіше вчиняються. Результатом такого процесу є інформаційно-рекомендаційна система, її нормальне функціонування передбачає створення відповідних умов. До таких умов необхідно віднести: розробку нормативно-правової бази, програмного забезпечення, розробку формалізованих носіїв первинної інформації, створення надійної системи захисту даних від несанкціонованого доступу та використання. Відтворення картини вчинення злочину включає в себе комплекс оперативно-розшукових заходів, направлених на уявлення картини злочину, максимально наближеної до реально існуючої. До інших складових підсистеми отримання оперативно-значущої інформації відносяться:

– інформаційні потоки всередині модульованих систем. Їх слід систематизувати за криміногенними факторами та обставинами вчинення злочину;

– алгоритми дій працівників оперативних підрозділів ОВС щодо виявлення ознак злочинів та осіб, які їх вчинили. Вони також перекладаються на мову комп'ютерного моделювання;

– наявність необхідних сил та засобів, рівня професійної майстерності працівників оперативних підрозділів ОВС, практики проведення традиційних і нетрадиційних оперативно-розшукових заходів.

Таким чином, організоване на належному рівні інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності оперативних підрозділів ОВС створить необхідні передумови для вжиття рішучих заходів по своєчасному виявленню, розкриттю та розслідуванню злочинів.

Святокум І. О.,

науковий співробітник відділу організації наукової роботи ХНУВС

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ НЕЗАКОННО ОДЕРЖАНИХ ДОХОДІВ ЯК ОСНОВНИЙ ОБ'ЄКТ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Боротьба з легалізацією «тіньових», зокрема й кримінальних доходів – явище відносно нове в світовій правоохоронній практиці. Вперше визначення поняття «відмивання (легалізація) доходів, одержаних злочинним шляхом» було наведене у Віденській конвенції ООН 1988 р. про боротьбу із незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин і, як зрозуміло із назви документа мова йшла лише про злочинні доходи з певної «галузі» діяльності. Документ зазначав, що під легалізацією незаконних доходів слід розуміти:

1) конверсію або переведення власності, якщо відомо, що така власність є отриманою внаслідок будь-якого правопорушення або правопорушення, пов'язаного із обігом наркотичних засобів, або внаслідок участі у такому правопорушенні чи правопорушеннях із метою приховування або утаювання незаконного джерела власності, або із метою надання допомоги будь-якій особі, яка бере участь у вчиненні такого правопорушення чи правопорушень із тим, щоб вона могла ухилитися від відповідальності за свої дії;

2) приховування або утаювання справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, способу розпорядження, переміщення, справжніх прав щодо власності або її належності, якщо відомо, що така власність є одержаною внаслідок правопорушення або правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, або внаслідок участі у такому правопорушенні чи правопорушеннях.

На доходи з усієї незаконної діяльності поняття легалізації було поширене у 1990 р. Страсбурзькою Конвенцією про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, отриманих злочинним шляхом Ради Європи. При цьому, хоча формулювання Віденської конвенції були дещо змінені, двохчасне визначення легалізації залишилось.

У 1989 р. було створено Групу із розробки фінансових заходів боротьби із відмиванням грошей (FATF) – основну міжнародну організацію в сфері боротьби із легалізацією «брудних» грошей. Її було створено розроблення і вдосконалення методів боротьби із відмиванням грошей, а також налагодження міжнародного співробітництва у цій сфері. Одним з основних методів боротьби з легалізацією «брудних» грошей став фінансовий моніторинг. Для цілей моніторингу була розроблена ціла низка методів виявлення легалізаційних операцій, заснована на систематизації досвіду.

Як свідчить практика, найпоширенішою є, так звана, «трифазна» модель «відмивання» грошей. Для неї є характерними такі етапи процесу легалізації: розміщення, розшарування, інтеграція.

На першій стадії відбувається попереднє «відмивання» брудних грошей. Її проявом є дії, спрямовані на уникнення ідентифікації клієнтів. Вважається, що даний етап є найкритичнішим. Розроблено багато методів первинної легалізації незаконних доходів, з них найпоширенішими є: шахрайство із використанням підставних осіб та фірм; обмін банкнот невеликої номінальної вартості на банкноти більших номіналів; підкуп, шантаж або залякування банківського персоналу, відповідального за здійснення ідентифікації клієнтів; підробка документів із метою приховування справжнього джерела походження грошей; використання підприємств зі *значним* готівковим обігом, до легальної виручки яких додають брудні гроші; смерфінг, тобто переказ грошових коштів у банківські чеки, облігації, цінні папери на пред'явника тощо на суму дещо меншу ніж та, яка вимагає ідентифікації клієнта; структуринг, тобто здійснення платежів невеликими сумами на один і той же банківський рахунок; створення власних фіктивних підприємств, котрі декларують брудні гроші як *легальну* виручку. Саме на даному етапі процес «відмивання» виявити простіше.

Етап розшарування полягає у відокремленні злочинних доходів від джерела їх походження шляхом проведення великої кількості фінансових операцій, як правило на відносно невеликі суми, у результаті яких ще більше заплутується походження цінностей та забезпечується їхня анонімність. Такі операції є у більшості своїй міжнародними. Саме із цієї причини FATF ук-

ладає «чорний список» країн, які створюють сприятливі умови для легалізації незаконно набутих доходів, рекомендуючи більш ретельний моніторинг та ряд репресивних мір по відношенню до цінностей, які походять з таких країн. Особливу роль у цій стадії відіграють офшорні зони та країни із слабким фінансовим контролем. У даному випадку часто використовується схема із використанням фіктивних експортно-імпортних контрактів, як правило із завищеними цінами. Ця стадія також часто характеризується придбанням цінних паперів на вторинному ринку із залученням брокерів або дилерів брокерської фірми. Можливим є і використання електронного переказ коштів, який можна виконувати анонімно і на будь-якій відстані. При цьому постає проблема (звичайна, в принципі, для всієї системи фінансового моніторингу): як збалансувати з одного боку потреби правоохоронних органів у інформації, а з іншого – інтереси користувачів у даному разі електронних систем переказу грошей. Але у будь-якому разі зрозуміло, що існуюча на сьогодні система переказу грошей потребує упорядкування, в тому числі законодавчого та інституційного, адже часто є хаотичною та неконтрольованою, що робить її ідеальною для цілей правопорушників.

На стадії інтеграції гроші «набувають» легальне джерело походження та інтегруються у легальну економіку, найчастіше – шляхом інвестицій (у тому числі і у підприємства, які в подальшому можуть бути використані у протиправному бізнесі). Вважається, що на цьому етапі легалізацію виявити практично неможливо. Враховуючи міжнародний досвід, українське законодавство встановлює кількісні та якісні ознаки підозрілих операцій. Кількісною є гранична сума у 80 тис. грн (щоправда, відповідно до прийнятого у першому читанні проекту змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» поріг знижується для ряду категорій діяльності, зокрема сфери азартних ігор до 13 тис. грн та банків, для яких він зараз становить 50 тис. грн, а планується на рівні 5 тис.). Якісні ознаки визначені ст. 11 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом».

ПРОТИДІЯ ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом 1) Вчинення фінансової операції чи укладення угоди з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, а також вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, – караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до двох років з конфіскацією коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом, та з конфіскацією майна. 2) Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або у великому розмірі, – караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом, та з конфіскацією майна. 3) Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою або в особливо великому розмірі, – караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом, та з конфіскацією майна. Примітка. 1) Суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, відповідно до цієї статті є діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох і більше років (за винятком діянь, передбачених статтями 207 і 212 Кримінального кодексу України) або яке визнається злочином за кримінальним законом іншої держави і за таке ж саме діяння передбачена відповідальність Кримінальним кодексом України та внаслідок вчинення якого незаконно одержані доходи. 2) Легалізація (відмивання) доходів, одержані

них злочинним шляхом, визнається вчиненою у великому розмірі, якщо предметом злочину були кошти або інше майно на суму, що перевищує шість тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. 3) Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, визнається вчиненою в особливо великому розмірі, якщо предметом злочину були кошти або інше майно на суму, що перевищує вісімнадцять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Глобалізація світової економіки безумовно впливає на глобальний характер криміногенних процесів, «тінізацію» економіки і зміцнення її потужного джерела – організовану злочинність. З огляду на цю обставину, з середини 70-х рр. за ініціативою Конгресу ООН з питань попередження злочинності її організовані прояви транснаціонального характеру стали предметом серйозної уваги міжнародні спільноти. З того часу постійно проводиться робота стосовно універсалізації відповідного понятійного апарату, розробляються проблеми ставлення до особи злочинця, напрацьовується міжнародна нормативно-правова база (рекомендації, конвенції і декларації) з питань боротьби з «відмиванням» доходів незаконного походження.

Аналіз наукових джерел та міжнародних правових актів з проблем боротьби зі злочинністю дозволяє виділити дві групи транснаціональних організованих злочинів, економіко-кримінологічний моніторинг яких дає можливість визначити притаманну їм структуру «відмивання» доходів незаконного походження. По-перше, це наднаціональні злочини, що посягають на інтереси людства у цілому; по-друге, злочини міжнародного характеру, що утворюють небезпеку для інтересів громадян чи організацій двох і більше країн.

До першої групи належать агресія, геноцид, екоцид та апартейд. Вчинення зазначених видів злочинів супроводжується значним обсягом витрат, хоча у процесі їх реалізації не можна виключити як накопичення, так і «відмивання» капіталів незаконного походження. Прислів'я «Для кого – війна, а для кого – мати рідна» має пряме відношення саме до злочинів проти людства та незаконних доходів, що отримують певні національні і міжнародні кримінально-політичні угруповання у процесі вчинення наднаціональних злочинів.

Глобалізація світових криміногенних відносин зумовлює такі негативні наслідки вчинення злочинів другої категорії, які наближаються до першої категорії і суттєво впливають на розвиток останніх.

До другої класифікаційної групи організованих злочинних діянь Організація Об'єднаних Націй відносить посягання на

різні соціально значимі інтереси громадян та організацій двох і більше країн – тероризм, наркобізнес, незаконний оборот зброї, військової техніки, радіоактивних речовин, ядерних матеріалів, людських органів, тканин для трансплантації, підробку грошей, «відмивання» коштів, здобутих злочинним шляхом, комп'ютерне шахрайство та ін.

В Україні у зв'язку з наступом «тіньових» економічних відносин викрадені або виведені з-під оподаткування кошти у різні способи фінансових махінацій у сфері безготівкового платіжного обороту безпосередньо обмінюються на готівку через конвертаційні фіктивні фірми і банки. Тобто, незаконно здобуті безготівкові гроші, що вже наявні у банківській системі, фактично вилучаються з банківського обороту і вводяться до «тіньового» готівкового обігу. Специфіка «відмивання» незаконних коштів в Україні полягає не у введенні злочинних доходів до легітимної сфери капіталообігу, а, навпаки, – в їх вилученні з легітимної сфери у вигляді готівки, що є джерелом функціонування «тіньового» сектора економіки. В умовах глобалізації «тіньової» економіки в Україні вилучення коштів з легітимного обороту як з метою ухилення від оподаткування, так і їх розкрадання, для багатьох організованих злочинних угруповань стало професійним видом «підприємницької» діяльності. Сформовано мережу фіктивних конвертаційних фірм, що функціонують у міжзвітний податковий період та постійно оновлюються, напрацьовуються чисельні схеми конвертації безготівкових коштів у готівку (практично, саме це і є процесом «відмивання»), встановлюються необхідні контакти в банках, що стали центральною ланкою у технологічному ланцюгу саме такого виду «відмивання» коштів (переміщення незаконно здобутих безготівкових коштів до «тіньового» сектору економіки, але вже у вигляді готівки у національній валюті або у вільноконвертованій іноземній валюті (ВКВ) чи у безготівковій ВКВ), коли викрадені кошти відправляються за кордон через систему лоро – (конвертаційних) рахунків.

Судаков О. Е.,
*доцент кафедри правових основ підприємницької
діяльності ННІ ПЕС ХНУВС*

АНАЛІЗ ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ НА ВЛАСНІСТЬ БАНКІВ І ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ДЛЯ ЇХ КВАЛІФІКАЦІЇ

Складні умови переходу до ринкових відносин, недостатнє правове забезпечення їх зумовили виникнення якісно нової,

сприятливої обстановки для здійснення економічних злочинів, у тому числі і в банківській системі. Більш того, банківська злочинність є потужним каталізатором та осередком сучасної економічної злочинності в Україні. Основними причинами такого стану є:

- платіжна криза. Загальна сума дебіторської та кредиторської заборгованості на 01.07.2007 р становила відповідно 193,3 млрд грн і 272,2 млрд грн.;

- значна «тінізація» економіки держави. Якщо в іноземних країнах на частку «тіньової» економіки припадає 5-10% ВВП, то в Україні до 45-50%, що є критичним рівнем, за якого держава втрачає свій вплив на розвиток сфер господарської діяльності;

- наявність значної кількості бартерних операцій при проведенні платежів. У першому півріччі 2006 р. бартерні операції становили 21,7%, що практично виключало банки з організації розрахунків і обмежувало сферу фінансових відносин;

- поширення кримінальних засобів господарювання суб'єктів підприємництва, наявність значної кількості підприємств, які діють нелегально або напівлегально з приховуванням деяких видів своєї діяльності;

- корумпованість органів влади, змова посадових осіб, кримінальний лобізм в органах представницької влади;

- часта зміна правил фінансово-господарської діяльності, що нерідко призводить до суперечностей у нормативній базі і дає можливість уникнути відповідальності за скоєні злочини.

За таких обставин значна частина злочинів, що скоюються в сфері економіки, припадає на фінансово-кредитну систему, основу якої складають банки. Тільки при проведенні органами МВС України операції «Невід» (квітень-травень 2007 р.) у перевірній 521 банківській установі було викрито 83 факти розкрадання кредитних ресурсів, 93 факти шахрайства з фінансовими ресурсами, 7 фактів хабарництва. До того ж кількість злочинів, скоєних у фінансово-кредитній сфері, має стійку тенденцію до зростання.

Серед економічних злочинів найбільшого поширення, особливо у банківській сфері, набули розкрадання грошових коштів, зловживання службовим становищем, хабарництво. Все частіше стають факти незаконного переведення безготівкових коштів у готівку, безпідставного отримання та пролонгації кредитів, які не повертаються.

Досвід роботи підрозділів банківської безпеки показує, що найбільш кримінального впливу зазнають операції банків із:

- залучення і розміщення грошових вкладів і кредитів;
- здійснення розрахунків за дорученням клієнтів, банків-кореспондентів та їх касового обслуговування;

- ведення рахунків клієнтів та банків-кореспондентів;
- фінансування капітальних вкладів за дорученням вкладників або розрахунками інвестиційних коштів;
- випуску платіжних документів і цінних паперів (чеків, акредитивів, акцій, векселів тощо);
- видачі за третіх осіб доручень, гарантій та інших зобов'язань, які передбачають їх виконання у грошовій формі.

Різного роду правопорушення при проведенні банківських операцій зумовлюють конкретні види злочинів. Останнім часом найбільше поширення отримали злочини, пов'язані з незаконним (необґрунтованим) одержанням і нецільовим використанням кредитних ресурсів. Підвищена суспільна небезпека таких злочинів визначається у першу чергу тим, що одержані кошти у багатьох випадках переводяться у готівку та привласнюються або переводяться за межі України з метою незаконної конвертації і зберігання на незаконно відкритих рахунках у іноземних банках.

Наведемо найбільш поширені шахрайські схеми незаконного отримання та привласнювання банківських коштів при проведенні кредитних та інших операцій. Так, фірма «Д.», яка діє в Україні як дилер іноземної компанії, укладає від імені останньої контракт з фірмою «К.». На поставку обладнання. Фірма «К.» отримує для реалізації угоди в українському банку кредит, сума якого в якості передоплати перераховується на рахунок компанії до іноземного банку. Водночас компанія отримує в цьому банку кредит, гарантуючи повернення його коштами, які передбачені в контракті з українською фірмою «К.». Внаслідок цього отримані кошти не надходять на рахунок компанії, а відразу приймаються банком як повернення кредиту. Через деякий час (1-2 тижні) компанія оголошує себе банкрутом і реорганізується в іншу структуру. Ліквідаційна комісія не показує фірму «К.». У списку кредиторів компанії, оскільки грошей фірми на рахунках останньої не виявляється.

Другою схемою шахрайства є така: «Іванов» є директором фірми «Ф-1» і засновником фірми «Ф-2». Його дружина працює головним бухгалтером фірми «Ф-3», а син – фінансовий директор фірми «Ф-4». тобто фінансові операції фірм при невеликих удосконаленнях можуть здійснюватись за одним сценарієм. А накопичені у фірмах кошти у будь-який час можуть опинитись в одних руках. При значних розмірах сум гроші одночасно перераховуються на інші рахунки, розподіляються по різних банках, щоб врешті-решт опинитись у бюджеті сім'ї «Іванових». Самі шахраї, як правило, зникають.

Дуже поширеною є і така схема шахрайства: фірма «О.» отримала кредит у банку «Б.» для купівлі товару. При цьому по-

вернення кредиту забезпечується заставою, якою виступає сам товар. Придбавши товар, фірма «О.» швидко реалізує його за готівку. Після чого починаються тривалі пояснення, прохання про пролонгацію, а врешті-решт фірма «О.» реорганізується в іншу, самоліквідується або оголошує себе банкрутом.

Досить широко розповсюдження в Україні набула і така схема шахрайства: відкривається Фірма. Отримавши кредит у банку «Альфа» під свої активи, вона засновує фірми «Ф-1», «Ф-2», «Ф-3». Останні під гарантію основної Фірми отримують кредити у банках «Ліра», «Ялта», «РІД». З метою обґрунтування кредитної угоди між ними підписуються договори. За рахунок отриманих кредитних коштів погашаються минулі позики. Враховуючи, що розмір кредитів невеликий, їх погашення протягом відповідного строку здійснюється якісно. Після ряду угод Фірму та засновані нею «Ф-1», «Ф-2», «Ф-3» отримують великі кредити і зникають.

Також поширеною є схема шахрайства шляхом маніпулювання ресурсами банку: фірма «Ф.» отримує у банку «В.» під гарантію банку «А.» кредит, кошти від якого розподіляються між керівництвом фірми «Ф.» і банку «А.» та привласнюються. При настанні строку платежу і неповерненні кредитних коштів фірмою «Ф.» банк «В.» подає претензію її гаранту – банку «А.». Останній оформляє та видає фірмі «Ф.» кредит на суму, яка необхідна для погашення заборгованості. У цьому випадку збиткова операція банку змінюється на активну операцію. Виграно час, а неповернутий кредит – звичайне для сучасних умов явище.

Схемою шахрайства при проведенні вкладних операцій частіше використовують таку: фірма «Ф-1» відкрила у банку «Б-1» депозитний рахунок, перерахувавши на нього 5000 грн, і отримала під нього кредит у 4000 грн. Фірма «Ф-2» надала банку «Б-1» чек на 3000 грн. З використанням цих коштів фірма провела кілька операцій, а під їх залишок отримала кредит на суму 1500 грн. Через деякий час з'ясувалося, що депозитний вклад «Ф-1» створений від помилково перерахованих банку коштів у сумі 5000 грн, які необхідно повернути. А пред'явлений фірмою «Ф-2» чек виявився підробкою. Таким чином, кошти, видані банком «Б-1» фірмам «Ф-1» і «Ф-2», виявилися незахищеними, а враховуючи, що такі фірми, як правило, існують недовго-то і практично втраченими.

Нарешті поширеною схемою шахрайства з цінними паперами є наступна: працівник підрозділу цінних паперів, вступивши у зговір з отримувачем підроблених або вкрадених цінних паперів, розміщує їх у портфелі боргових зобов'язань банку. Водночас він здійснює підміну своїх цінних паперів, що втра-

тили високу доходність на цінні папери, які належать банку, вносячи при цьому відповідні зміни до реєстру.

В основу реалізації шахрайських дій злочинцями покладено зловживання довірою банку і введення його в оману відносно мети злочинних дій.

Практика показує, що основними видами шахрайського обману є надання неправдивих відомостей, приховування обставин і фактів, організація фіктивного підприємництва. Причому такі дії, як правило, проводяться через цивільно-правові (договірні) відносини.

Злочинці при підготовці до проведення шахрайства з кредитними ресурсами намагаються:

- створити у банку видимість законно діючого учасника господарської діяльності;
- постати перед банком солідною. Перспективною фірмою, яка має значні фінансові можливості для виконання умов кредитного договору, створити видимість широкого кола зв'язків;
- продемонструвати наявність засобів забезпечення повернення кредиту;
- показати наявність виробничих потужностей та інших умов для виконання економічного проекту.

Для досягнення поставленої мети злочинці вдаються до:

- внесення у документи про створення юридичної особи відомостей, які не відповідають дійсності;
- використання документів, що належали суб'єктам підприємницької діяльності, які припинили своє існування;
- використання фіктивних платіжних та інших документів та ін.

Мають місце випадки, коли злочинці для отримання документів про реєстрацію юридичної особи використовують вкрадені або куплені паспорти, документи на підроблених бланках, чужі найменування фірм тощо.

Викриття таких злочинів утруднюється застосуванням злочинцями великої кількості підроблених і фіктивних документів, змови та розподілу ролей у групах злочинців, детальним плануванням злочинів. Крім того, значна кількість злочинів породжується і недосконалим законодавством у галузі кредитування. Так, крім Положення НБУ «Про кредитування», в якому наведена технологія проведення кредитної операції, та законів «Про заставу», «Про страхування», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (до 01.01.2000 р. – Закон України «Про банкрутство»), не існує ніяких законодавчих або нормативних актів, які б захищали банки від неправних посягань на їх кредитні ресурси, встановлювали відповідальність за неповернення кредитних позик.

На сьогодні існує тільки один підхід до кримінальної оцінки неповернення кредиту – ст. 222 Кримінального кодексу України «Шахрайство з фінансовими ресурсами». Якщо шахрайство не доведено – кримінальна відповідальність за незаконне отримання і неповернення коштів банку не настає. Практика роботи слідчих органів показує, що в деяких випадках дії злочинців, які посягають на кредитні ресурси банків, можуть бути кваліфіковані за ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем», ст. 205 «Фіктивне підприємництво», ст. 366 «Службове підроблення», ст. 192 «Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою». В той же час відмітимо появу в Кримінальному кодексі України ряду статей, що передбачають відповідальність за злочини, що пов'язані з цінними паперами: ст. 199 «Виготовлення. Зберігання, придбання, переведення, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї», ст. 227 «Виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів».

Однак, за таких умов, поряд з необхідністю доказів умисного неповернення кредитних коштів, необхідно доказувати, яким чином це було зроблено, щоб встановити вину і відповідальність злочинців.

Крім того, слід брати до уваги, що більше половини всіх злочинів, пов'язаних із посяганням на кредитні ресурси банку, здійснюється за участю працівників банків. Тому суди, за умови відсутності достатньої кількості доказів співучасті посадових осіб банку у безпосередньому скоєнні злочинів, як правило, виносять процесуальне рішення щодо зловживання посадовим положенням або щодо службової недбалості працівників банку.

У одному з останніх досліджень по забезпеченню кредитної політики банків Росії наведена структура учасників злочинних посягань на власність банків, серед яких 51% – фінансово-бухгалтерські працівники, 28% – керівний склад банків, 10,5% – власники, засновники банків, 10,5% – державні службовці. Можна передбачити, що у загальному вигляді наведена структура характерна і для банківської системи України.

Зі зміни механізму здійснення господарських зв'язків, зумовлені реформами в економіці, зробили актуальною проблему використання чеків у платіжному безготівковому обороті, що в свою чергу вплинуло на криміногенну ситуацію і в кредитно-грошовій сфері, стимулювало появу нових способів фінансових правопорушень. В основу таких правопорушень покладено використання фіктивних чеків. Механізм такого злочину полягає

в тому, що оформлюється чек, в який вносяться відомості підприємства, якого взагалі не існує, або підприємства, яке має поточний рахунок в установі банку. Ознаками злочинних дій тут можуть бути: значні суми грошових коштів, вказані у чеках або кількість чеків, пред'явлених однією особою, грошові кошти по яких становлять значну суму.

Умови скоєння таких злочинів, як правило, бувають:

- наявність двох і більше рахунків в установах банку одного підприємства;
- оформлення злочинцями доручень на підставну особу з метою отримання чекових книжок;
- отримання чекових книжок та внесення у них фіктивних відомостей;
- отримання фіктивних документів про реєстрацію підприємств, надання їх до установ банку та відкриття поточних рахунків.

Такі дії кваліфікуються за ст. 190 «Шахрайство», ст. 367 «Службова недбалість», ст. 192 «Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою» Кримінального кодексу України.

Видами злочинних посягань на власність банків є також злочини, пов'язані з використанням акредитивів і векселів. Оскільки депонувати фіктивно утворену суму одержувачу коштів при акредитивній формі розрахунків можуть тільки працівники установ банків, одним із суб'єктів такого злочину обов'язково буде банківський службовець.

При організації таких злочинів використовують псевдо угоди, невігідні контракти, фіктивні товарно-транспортні документи, демпінгові, нееквівалентні розрахунки з постачальниками.

Учасниками зловживань з акредитивами частіше всього є державні підприємства та комерційні структури. Останні у змові з працівниками банку, що їх обслуговує, депонують реальні матеріальні цінності. У разі викриття злочину збиток несе одержувач грошових коштів та його банк, з обсягів кредитних ресурсів якого знята ця сума.

Іноді учасником змови буває і постачальник, тоді продукція не відпускається, а останній виступає своєрідною ланкою, за допомогою якої «відмивається» фіктивно утворена сума. Отримана сума за своєю суттю є фіктивною і повертається власнику на підставі відмови партнерів від угоди або ж за допомогою нової псевдо угоди, яка діє у зворотному порядку.

Шахрайство з векселями може здійснюватись: за підробленими фінансовими документами; за умови неповного виконання необхідних дій при операціях з ними; надання векселів без

оплати державного мита за їх отримання, з розривом у часі передачі-отримання, прострочених; надання іноземних векселів з перекладом, не засвідченим нотаріально; передача векселів банку без реєстру на них та ін. Такі дії кваліфікуються судами за ст. 222, 367, 192 Кримінального кодексу України.

Останнім часом поширення набувають злочини, пов'язані з обігом пластикових платіжних засобів. Такі злочини скоюються з підробленими або викраденими платіжними засобами та їх сліпами. Технології підробки пластикових карток на сьогодні в Україні ще досить примітивні, але, аналізуючи досвід іноземних країн, передові методи підробки дуже скоро можуть бути у нас. Найбільш поширеними є протиправні посягання за допомогою сліпів (платіжних квитанцій).

Працівники торгівельних пунктів, користуючись неуважністю клієнтів, роблять кілька відбитків на платіжних квитанціях, які потім використовують для оплати привласнених матеріальних цінностей.

Практика кримінального переслідування за такі злочини в Україні дуже незначна і її можна охарактеризувати тільки у загальних рисах. Тут дії, пов'язані із злочинним посяганням на власність банків та їх клієнтів через комп'ютерні технології можуть кваліфікуватись тільки за ст. 361 «Незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж», ст. 222 «Шахрайство з фінансовими ресурсами» або ст. 194 «Умисне знищення або пошкодження майна» (якщо вважати пластикову карту майном) Кримінального кодексу України.

Отже, аналіз юридичної практики використання норм права для боротьби із злочинними посяганнями на власність та імідж банків і забезпечення безпеки їх діяльності вказує на необхідність подальшого удосконалення боротьби з такими злочинами. Ефективність такої діяльності безумовно буде залежати від узгодженості та цілеспрямованості зусиль як суб'єктів держави, так і підприємництва, і перш за все – їх сил безпеки.

Телійчук В. Г.,

*в.о. начальника кафедри оперативно-розшукової діяльності,
спеціальної техніки та спеціальної тактики
Кіровоградського юридичного інституту ХНУВС*

ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ ЯК ПРОТИДІЯ ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ

Важливе місце в діяльності правоохоронних органів щодо протидії тероризму, зокрема, виявлення засобів фінансування цієї злочинної діяльності, займає профілактика. Російський

вчений Петрищев В.Є. звертаючи увагу на питання профілактики зазначає, що в основі будь-якого злочину проти держави лежить певний конфлікт, протиріччя соціально-політичної властивості (між державами й спецслужбами, які проводять їх політику, різними партіями й рухами, інтересами держави й ціннісними орієнтаціями певних соціальних груп населення або окремих громадян і т. д.). З моменту виникнення цього протиріччя до спроби його вирішення злочинним шляхом протікає процес наростання погрози, який включає формування злочинного наміру, пошук шляхів і варіантів його реалізації, підшукування засобів вчинення протиправного акту, наростання психологічної готовності потенційного злочинця вчинити ті чи інші протиправні, кримінально карні дії.

У практиці суб'єктів оперативно-розшукової діяльності попередження злочину, запобігання й припинення його «назрівання» припускає оперативно грамотний вплив чи на особистість потенційного правопорушника, чи на обставини, що сприяють виникненню, розвитку й реалізації злочинних задумів, або на те й інше одночасно.

Підстави й форми профілактичного реагування держави на виникнення погроз його безпеці повинні бути законодавчо закріплені й доведені до населення у відкритому нормативному акті. Зрозуміло, дати вичерпний перелік таких підстав у чинність унікальності й неповторності кожної криміногенної ситуації неможливо. Разом з тим можна й потрібно визначити якийсь загальний формалізований критерій «включення» механізму профілактики. Як представляється, підставою для застосування заходів профілактичного реагування повинне стати виявлення: а) факторів, що відтворюють злочини, і б) криміногенних проявів, що вчиняються окремими особами або їх групами, які мають явну тенденцію наближення до вчинення злочину.

Попередження вчинення злочинів завжди було, є і буде ефективним напрямом боротьби зі злочинністю. Чільне місце в цьому процесі посідає і оперативно-розшукова профілактика. Під оперативно-розшуковою профілактикою Д. Никифорчук розуміє цілісну систему оперативного контролю та профілактичного впливу на осіб, які мають стійку кримінальну орієнтацію, на криміногенну обстановку (ситуацію) та інші антигромадські прояви, а також на попередження вчинення злочинів з використанням оперативно-розшукових сил, засобів та методів. Оперативно-розшукова профілактика, як і будь-яка інша профілактична робота має свій об'єкт впливу. У нашому випадку таким об'єктом буде виступати терористське формування джерела його існування. Для здійснення реальних профілактичних заходів, спрямованих на попередження виникнення терорист-

ських формувань, зокрема, їх джерел фінансування, сьогодні навряд чи в повному обсязі можуть бути використані вже існуючі форми профілактичної роботи, які були розроблені правовою наукою в минулому (загальна та індивідуальна профілактика, попередження злочинної діяльності за допомогою та при залученні до цього представників громадськості, адміністрації підприємств, установ, організацій і такого іншого).

Їх треба застосовувати в комплексі вважає Д.Никифорчук, разом із заходами оперативно-розшукового характеру. При цьому, на нашу думку, головним напрямом в оперативно-розшуковій профілактиці щодо терористських формувань повинно бути попередження інцидентів виникнення та формування терористських груп – рання профілактика, яка є одним із найбільш складних та мало досліджених напрямів оперативно-профілактичної роботи правоохоронних органів. У цілому це обумовлено характером протиправної діяльності та особливостями мотивації поведінки злочинців, що об'єднуються у терористські формування, значним рівнем конспіративності їх протиправної діяльності, помилками в роботі оперативних працівників тощо.

Все це призводить до того, що виявлення кримінальних об'єднань терористської спрямованості на ранній стадії їх формування здійснюється не завжди вчасно. Разом з тим, визначення оперативно-профілактичних заходів, які спрямовані на попередження виникнення терористських формувань, сьогодні неможливе без з'ясування загальних, типових закономірностей, що об'єктивно існують у механізмі формування подібних кримінальних об'єднань. Узагальнюючи матеріали практики, Д.Никифорчук прийшов до висновку, що правоохоронні органи останнім часом одержують в багатьох випадках первинну інформацію про діяльність терористських формувань вже на завершальній стадії їх створення та переходу до активних дій. Про це свідчать отримані, за результатами нашого дослідження, емпіричні дані Росії, які вказують на те, що значна більшість терористських формувань була виявлена вже в період їх активної діяльності. Серед них: формування, що діяли до 3 місяців становили 10 %, такі, що вчиняли злочини понад 6 місяців – 35 %, більше року – 55 %. З цього можна зробити висновок і про те, що нині відсутня чітка система оперативно-розшукових заходів, які спрямовані на попередження виникнення терористських формувань на ранній стадії. А все це призводить до різного роду утруднень в практичній діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів та негативного впливу на стан боротьби зі злочинністю.

З метою профілактики та запобігання зростання в Україні тероризму в різних його формах прояву, пропонуємо наступні оперативно-технічні шляхи його протидії:

– корупційні дії чиновників за допомогою законодавства зробити кримінально карними, використавши при цьому досвід Федерального Антикорупційного законодавства США, особливо застосування закону «RICO», який дав змогу майже повністю знищити італійський злочинний синдикат у межах всієї країни; впровадити в практику, враховуючи досвід США, а саме – вимоги Виконавчого наказу №12674 стосовно принципів поведінки службових осіб, а також стандартів поведінки, викладених у частині 2635, де американським посадовцям та службовим особам дозволено отримувати від урядів інших держав подарунки на суму, яка не перевищує 245 доларів США. Окрім того, американське законодавство забороняє начальнику приймати подарунки від підлеглих, вартість яких перевищує 10 доларів США, а також подарунки від підлеглих, заробітна плата яких є меншою за його; слід звернути увагу на створення інституту винагороди стосовно особи, яка надасть інформацію щодо терористичних актів чи діяльності організованих злочинних груп, або інформацію, яка сприятиме розкриттю злочину в подальшому (такий інститут винагород існує в США в Зведені Законів Федерального Кримінального права). При цьому гарантувати конфіденційність та безпеку особі, яка надала інформацію.

Зазначені заходи протидії не є вичерпними, на наш погляд, саму проблему тероризму та шляхи боротьби з ним слід розглядати в комплексі, а саме: законодавче та технічне забезпечення, вивчення тероризму як на кримінально-правовому, тактико-спеціальному рівні, вироблення комплексу дій в цивільній обороні серед населення, оперативно-розшукових заходів.

Тимошенко О. П.,

*старший викладач кафедри банківської справи
та фінансового моніторингу,*

Національний університет державної податкової служби України

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

Для нормального функціонування економіки необхідна надійна, стабільна і розвинена банківська система, що надасть змогу підприємствам отримати повний набір якісних банківських послуг, починаючи від вчасного здійснення платежів і закінчуючи надання своїм клієнтам кредитів, послуг по операціях з цінними паперами.

Проблема розкриття і попередження злочинів, скоєних з використанням банківської системи, набуває в останні роки особливої актуальності. МВС України вживаються певні заходи щодо вдосконалення боротьби зі злочинністю у кредитно-фінансовій сфері. Ускладнюється цей процес тим, що економічна злочинність на сьогодні має здебільшого характер організованої зі складною структурою і значно поширила свій вплив на фінансово-кредитну систему.

В останні роки відбувається поширення способів протизаконної діяльності у банківській сфері. Одним з найбільш розповсюджених до недавнього часу способом була видача кредитів новоствореним невеликим комерційним структурам або приватним особам без оформлення відповідним чином забезпечення кредиту. За допомогою службових осіб банку створювалася правдива «легенда» про об'єктивні причини неповернення кредиту, в зв'язку з чим термін погашення кредиту неодноразово продовжувався, що надавало боржнику можливість краще підготуватися до перевірок тощо. Значно більшого розповсюдження отримали розкрадання кредитів позичальниками без участі службових осіб банку. Такого роду злочини звичайно ретельно підготовлені і призводять до втрати банками великих грошових сум. При оформленні гарантій або доручень достатньо широке розповсюдження набули підроблені гарантійні листи від імені великих банків, а також надання кредитів з оформленням договорів страхування зі страховими компаніями неначебно для забезпечення повернення коштів. В останній час спостерігається розповсюдження привласнення позичальниками кредитних коштів через офшорні зони. Такі фірми виявляються, як правило, правоохоронними органами. Працівниками банківського нагляду рахунки таких фірм, які відкриваються для здійснення фінансових операцій, не встановлюються і відповідні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю не інформуються. Національним банком України та його регіональними управліннями якщо і направляються до прокуратури та МВС України матеріали, то, як правило, за вимогою і жодного за власною ініціативою.

Таким чином можна вказати на такі чинники поширення злочинності у фінансово-кредитній системі:

- відсутність належного контролю за діяльністю комерційних банків з боку Національного банку України;
- неналежний контроль з боку банків за дотриманням кредитних угод та надходженням коштів до бюджету;
- відсутність механізму регулювання грошових потоків готівки і використання їх для підвищення обсягів виробництва у державі, вилучення з тіньового обігу шляхом інкасації;

– протиріччя в законодавстві, які сприяють скоєнню злочинів і потребують врегулювання, а саме:

1. Відсутність механізму реалізації пункту «В» ст. 12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», де мова йде про право залучати до проведення перевірок, ревізій та експертиз кваліфікованих спеціалістів установ, організацій контрольних і фінансових органів, в той же час в Законі «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні», ревізії можливо назначати лише за порушеними кримінальними справами, а порушити кримінальну справу по економічних злочинах без висновків документальної ревізії неможливо.

2. У Законі «Про банки і банківську діяльність» на управління внутрішніх ревізій Національного банку України покладена функція проведення тільки внутрішніх перевірок структурних підрозділів НБУ. Таким чином, перевірки комерційних банків, які складають 99,9 % банківської системи України, взагалі не передбачені.

3. Пункт «Г» ст. 12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», надає право спецпідрозділам одержувати інформацію з автоматизованих, інформаційних і довідкових систем та банків даних, створюваних різними міністерствами, відомствами України тощо, але внаслідок відсутності механізму реалізації зазначеного пункту міністерствами не виконуються вимоги зазначеного Закону та видаються накази, які під приводом комерційної таємниці заперечують спецпідрозділам та уповноваженим особам вимагати інформацію з метою використання та недопущення негативних наслідків від злочинної діяльності ОЗГ.

4. Виникає потреба правового тлумачення банківської та комерційної таємниці з урахуванням інтересів держави, визначення права доступу до цієї таємниці спецпідрозділів або уповноважених осіб, які згідно з діючим законодавством несуть відповідальність за її розголошення.

5. Внаслідок викладених причин та довільного тлумачення Законів України «Про банки та банківську діяльність», «Про підприємництво» та ряду інших, не виконуються вимоги п. «Д» ст. 12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

Законодавством не врегульовано механізм виконання п. 3 ст. 12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», де вказано на право спецпідрозділами по боротьбі з організованою злочинністю подавати до суду заяви про скасування реєстрації і припинення діяльності суб'єктів підприємництва, а також за наявності підстав, передбачених Законом, подавати до суду позови про ви-

знання недійсними угод. В той же час в Законі «Про арбітражний суд» передбачено, що за такими позовними заявами може звертатись лише Державна податкова адміністрація. Прокуратура, органи внутрішніх справ і спецпідрозділи БОЗ не вказані, а тому не можуть реалізувати прав, визначених цим Законом.

6. Не працює п.4 «Г» ст. 18 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», де зобов'язано Національний банк України попередньо інформувати спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю про великомасштабні операції фізичних осіб (у розмірі понад сто мінімальних заробітних плат) чи юридичних осіб (у розмірі понад п'ять тисяч мінімальних заробітних плат), здійснені одноразово або протягом 30 діб», що не дає змоги у повній мірі відслідковувати незаконні операції з грошовими коштами кримінальних комерційних структур.

7. У банківському законодавстві відсутній порядок інформування Державної податкової адміністрації щодо відкриття і закриття розрахункових рахунків комерційних підприємств.

Враховуючи викладене вважаємо за доцільне:

На урядовому рівні розглянути питання про створення Міжбанківської служби інкасації з залученням на комерційній основі банківських та інших фінансових установ, що дасть можливість забезпечити регулювання грошових потоків. Використовуючи оперативні можливості ГУБЕЗ та ГУБОЗ МВС України встановити надійний контроль з боку держави за обігом коштів, їх інкасацією, поповненням до бюджету України.

Створити у банківських установах спеціальний відділ для збору інформації за ознаками фінансових правопорушень, систематизації і аналізу електронних платежів для запобігання випадкам шахрайства з фінансовими ресурсами, відтоку грошових коштів за кордон.

З метою вирішення питання щодо повернення валютних коштів в Україну, які незаконно знаходяться за її межами, посилення впливу банківської системи на ці процеси, законодавчо закріпити механізм ідентифікації клієнта банку (фізичної та юридичної особи), що подає документи на проведення банківських операцій, а також передбачити відповідальність банків за пролонгацію кредитів, за якими були порушені терміни їх повернення або сплати відсотків.

Усунути протиріччя у чинному законодавстві, особливо в Законі України «Про банки і банківську діяльність» і Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», що надасть можливість попереджувати значну частину зловживань, розкрадань і шахрайських дій з фінансовими ресурсами.

Цвіра М. І.,
начальник Лінійного управління на Південній
залізниці УМВС України на транспорті

СПЕЦИФІКА ЗАПОБІГАННЯ І ПРИПИНЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ У РУХОМОМУ СКЛАДІ ПАСАЖИРСЬКОГО ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Залізничний транспорт України є невід'ємною частиною єдиної транспортної системи країни і виконує важливу роль у здійсненні перевезень між самими різними регіонами. Боротьбу зі злочинністю і охорону суспільного порядку на залізничному, повітряному і водному (морському, річковому) транспорті здійснюють органи внутрішніх справ на транспорті Міністерства внутрішніх справ України, очолює систему транспортної міліції – Управління МВС України на транспорті.

За офіційними даними на залізницях України щорічно реєструється близько 10 тисяч злочинів, одна третина з них тяжкі і особливо тяжкі, затримується близько 300 злочинців, майже 15 тис. порушників законодавства про адміністративну відповідальність, вилучаються десятки одиниць вогнепальної зброї та кілограмів вибухівки, сотні одиниць холодної зброї, тисячі одиниць боєприпасів, десятки кілограм наркотиків і наркотичної сировини.

У пасажирських потягах вчиняється до однієї третини всіх злочинів на транспорті: 20 % – у потягах далекого прямування, 36 % – у місцевих і приміських потягах, 1% – у міжнародних потягах. У них вчиняється половина вбивств, випадків навмисного заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, звалтувань, крадіжок і розбійних нападів з усіх, що реєструються на об'єктах транспорту. У боротьбі зі злочинними зазіханнями задіяні тисячі працівників міліції, значна частина з яких працює безпосередньо в потягах. Серйозну заклопотаність викликає ефективність цієї діяльності. Розкриття «поїзних» злочинів по лінії карного розшуку нижче розкриття аналогічних діянь, що відбуваються на стаціонарних об'єктах транспорту. При їх розкритті і розслідуванні оперативні працівники і слідчі зустрічаються з серйозними труднощами і допускають чимало тактичних і організаційних помилок, зумовлених специфікою способів підготовки, здійснення і приховування злочинів досліджуваної групи, особливостями об'єкта і предмета зазіхання, особистості злочинця, жертви злочину й інших факторів. Боротьба зі злочинністю в пасажирських потягах ще не завжди носить випереджальний характер, відсутнє її належне інформаційне забезпечення, не цілком ефективними виступають запобіжні заходи.

Аналіз проблем організації попередження і розкриття злочинів, що вчиняються в пасажирських потягах, дозволяє зроби певні висновки загального характеру.

1. Для того щоб ефективно попереджати і розкривати злочини в потягах, кожний працівник міліції, який має безпосереднє відношення до такого роду діяльності, повинний крім правових знань володіти ще й визначеними пізнаннями у сфері організації і функціонування пасажирського залізничного транспорту: знати структуру і основні функції підприємств, що забезпечують обслуговування пасажирів, функціональні обов'язки членів поїзної бригади, види пасажирських станцій, правила користування залізничним транспортом, форми окремих відомчих документів Міністерства транспорту та зв'язку України і «Укрзалізниці», класифікацію видів пасажирських сполучень, потягів, вагонів тощо.

2. Через недостатню слідчу і оперативно-розшукову практику органи внутрішніх справ на залізничному транспорті ще не готові упевнено протистояти зловмисникам, які переступають закон за допомогою анонімних дзвоників з погрозою вчинення терористичних актів у потягах і на вокзалах.

3. З урахуванням аналізу відомостей із криміналістики вчєних-криміналістів про спосіб вчинення злочину уявляється, що для запобігання і розкриття злочинів досліджуваної групи він має найбільше інформативне значення, оскільки найефективнішим шляхом розслідування вважається шлях від установлення способу вчинення злочину до його розкриття.

4. Злочини, пов'язані з незаконним перевезенням наркотичних засобів, зброї, боеприпасів і вибухових речовин, за поширеністю уступають в останні роки тільки крадіжкам речей у пасажирів. Досвід роботи, розроблення і використання окремими ЛУ УМВСТ на залізницях у боротьбі зі злочинами в потягах інформаційно-пошукових систем, комп'ютерних мереж говорять самі за себе.

5. Типові ситуації, що складаються на первинному етапі розкриття злочинів у потязі, їхня повторюваність, зумовлена визначеними постійно діючими факторами дозволяють розробляти і вживати комплекси слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, тактичні операції, спрямовані на досягнення проміжної мети розслідування. Злочини проти пасажирів у рухомому складі мають безсумнівні особливості і тому через свою кримінологічну та криміналістичну своєрідність повинні бути виділені в окрему групу, скласти самостійний предмет наукового дослідження. Цього ж вимагають злочинні зазіхання, які вчиняються іноземними громадянами (і проти них), що мають суттєві особливості.

6. Процес перевезення пасажирів настільки тісно пов'язаний із діяльністю органів внутрішніх справ на транспорті, що конкретні заходи з попередження злочинів досліджуваної групи вживаються не тільки у кримінально-процесуальній формі, але й також у формі різних організаційних, технічних, технологічних і інших заходів, вжитих міліцією разом із працівниками залізничного транспорту.

Така взаємодія повинна здійснюватися на всіх рівнях: станція – лінійний пункт міліції; залізничний вузол – лінійне відділення внутрішніх справ; відділення дороги – лінійний відділ (управління); залізниця – ЛУ УМВСТ; «Укрзалізниця» – УМВС України на транспорті; МВС України – Міністерство транспорту та зв'язку України.

7. Уявляються доцільним всі умови, що сприяють вчиненню злочинів у пасажирських потягах, об'єднати в три великі групи:

1) недоліки в організації пасажирських перевезень і обслуговуванні пасажирів;

2) неправильна, а в окремих випадках неправомірна поведінка пасажирів;

3) недоліки в діяльності органів внутрішніх справ на транспорті.

8. Одним із першочергових завдань, яке багато в чому означає успішну боротьбу з «поїзною» злочинністю, є відродження громадських формувань, також і поїзних спеціалізованих ДНД і пошук інших форм залучення громадськості до забезпечення громадського порядку на пасажирському залізничному транспорті. Дуже корисно при цьому звертатися до відповідного досвіду закордонних країн.

9. Необхідно удосконалювати організацію і тактику діяльності таких перспективних мобільних формувань, як пошукові рейдові та оперативно-пошукові групи, повніше використовувати в їх підготовці принцип спеціалізації, підвищувати професійну майстерність.

10. Зі всією очевидністю проглядається необхідність комп'ютеризації органів внутрішніх справ на транспорті, особливо їх основної ланки – лінійних відділів.

*Черепенко О. О.,
ад'юнкт кафедри ОРД ННІПФКМ ХНУВС*

ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ НЕПОВНОЛІТНЬОГО

Основною метою державної політики у галузі боротьби зі злочинністю неповнолітніх є створення дійової системи запобігання і протидії злочинам, виявлення та подолання їх соціальних передумов і наслідків, викриття неправомірних діянь,

обов'язкової відповідальності винних у їх вчиненні. Демократизація, відкритість влади, прозорість та зрозумілість для населення державних рішень, діяльності управлінського апарату, розвиток громадянського суспільства – найважливіші важелі подолання злочинності неповнолітніх. Саме на вирішення цих завдань й спрямована діяльність правоохоронних органів України. Оперативно-розшукова діяльність є найбільш дієвим та ефективним механізмом в профілактиці та розкритті злочинів. Використання психологічних знань в ОРД визначає психологічні закономірності, використовуючи спеціальні психологічні методи, і має через це психологічну природу. Теорія оперативно-розшукової діяльності визначає проблеми, що потребують психологічних досліджень, представляє практичний матеріал, що потребує психологічного розуміння.

Сьогодні психологічні знання в ОРД перебувають на межі юридичних і психологічних наук. Багато значних доробок використання психологічних знань в ОРД є у працях М.І. Ануфрієва, Б.І. Бараненка, О.М. Бандурки, О.Ф. Долженкова, Г.Е. Запорожцева, А.Г. Кіцула, Я.Ю. Кондратьєва, П.І. Пясецького, Е.В. Рижаківа, Ю.В. Чуфаровського та інших. На думку О.Ф. Долженкова, з якою ми погоджуємось, використання психологічних знань в оперативно-розшуковій діяльності є цілісною системою, в якій тісно взаємопов'язані різні рівні наукового знання психологічних закономірностей оперативної роботи, але разом з тим, ці закономірності по-різному проявляються в різних оперативно-розшукових діях. Нажаль, питання використання психологічних з метою вивчення особистості неповнолітніх злочинців з подальшим попередженням їх злочинних намірів та дій практично залишилися по за увагою теоретиків ОРД. В зв'язку з цим ми хочемо більш докладно розглянути названі питання.

Особистість неповнолітніх злочинців – це багатогранне поняття, з яскраво вираженим міждисциплінарним характером, оскільки вивчається не тільки психологами, а й юристами. Однак в юридичній психології ця проблема одна з центральних. Поняття особистості злочинця, тобто особистості людини, яка вчинила суспільно небезпечне винне діяння, заборонене законом під загрозою притягнення до кримінальної відповідальності, виражає його соціальну сутність, складний комплекс характеризуючих його властивостей, зв'язків, відношень, його моральний й духовний світ, взятий у розвитку, при взаємодії з соціальними умовами, з психологічними особливостями, які в тій чи іншій мірі впливають на вчинення ним злочину. Проблеми особистості злочинця в останні роки привертають до себе увагу вітчизняних юристів. В своїх працях О.М. Бандурка,

О.Ф. Долженков, Я.Ю. Кондратьев прийшли до обґрунтованого висновку, що для того, щоб оперативний працівник мав змогу успішно впливати за допомогою зовнішніх подразників на психіку особи, а також для успішного використання внутрішніх чинників, оперативний працівник повинен добре знати індивідуально-психологічні особливості особи. Серйозний доробок у вивчення психологічних особливостей неповнолітніх злочинців вніс А.І. Гайдар, який підкреслює, що стратегія і тактика боротьби зі злочинністю в розглянутій сфері повинна виходити з необхідності: аналізу причинного комплексу факторів, що впливають на групову злочинність неповнолітніх, оцінки впливу як «зовнішніх» процесів і явищ (економічних, соціальних, психологічних тощо), так і «внутрішніх» закономірностей розвитку цієї категорії злочинності; організації і подальшого удосконалення профілактичної роботи й оперативно-розшукової діяльності в середовищі неповнолітніх; нейтралізації впливу «авторитетів», лідерів і активних учасників організованих злочинних формувань на неповнолітніх за допомогою як кримінально-правових, так і оперативно-розшукових заходів; ефективного використання можливостей Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» і діючого кримінального законодавства по відношенню до дорослих підбурювачів, що втягують неповнолітніх у різні форми протиправної поведінки; організації взаємодії різних служб і підрозділів органів внутрішніх справ у сфері боротьби з груповими проявами злочинної діяльності неповнолітніх.

Практика використання психологічних знань в ОРД, розглядаючи неповнолітніх злочинців та причетних осіб, як об'єкт психологічного впливу, відокремлює їх якості, дає рекомендації для ефективного здійснення щодо цих осіб певних оперативно-розшукових заходів. В літературі з психології, психічний стан об'єкта визначається як конкретний прояв компонентів психіки в даний період часу. Вивчаючи особистість неповнолітніх злочинців, оперативний працівник має усвідомити, що в його протиправних діях існує мотивація, мета, усвідомленість (збіг обставин чи хвороба). Злочин може бути скоєний у стані афекту, гострої матеріальної потреби, моральної залежності, випадково або після ретельної підготовки. Зовсім в інших умовах знаходиться оперативний працівник, який повинен діяти, реагувати на злочин відразу. Необхідно враховувати, що на формування психології особи злочинця впливають такі фактори: соціальні (зовнішні); побутові; генетичні; колективні. Оперативний працівник повинен пам'ятати про те, що тимчасовий психічний стан не відображає всього життя тієї особи, що цікавить його. Необхідно знати психічне життя особи не тільки у

відрізок часу, коли той стає об'єктом оперативної уваги, але й протягом всього періоду, який передував вчиненню злочину. При вивченні тимчасового психологічного стану необхідно звернути особливу увагу на зовнішні подразники, які, впливаючи на особу, викликають аномальну поведінку. Знаючи про характерний психічний стан злочинця та зовнішні подразники, оперативний працівник може впливати на нього таким чином, щоб у момент вирішення певної задачі особа перебувала в тимчасовій невпевненості, апатії або пригніченості. Не можна забувати і про внутрішні фактори, які у відповідних умовах можуть бути успішно використані. Внутрішній фізіологічний стан індивідуума також справляє певний вплив на його психіку: він може тимчасово послабити здібність до опору. Тому важливо з'ясувати, до якого темпераменту можна віднести фігуранта, що розробляється. В одній і тій же обстановці, однакових умовах, різні типи по-різному реагують на однакові зовнішні подразники. Разом з цим один і той же тип може мати свої особливості, породжені його індивідуальністю, неповторністю, внаслідок чого його реакція на подію відрізнятиметься від очікуваної і характерної для даного типу. Деякі і в найскладнішій обстановці зберігатимуть спокій, можуть розумно оцінювати кожний свій крок, тоді як інші, навіть при мінімальній зовнішній дії, розгубляться. При цьому велике значення, звичайно, мають життєвий досвід і рівень знань. Відомо, що досвідчені злочинці знайомі з деякими методами оперативної роботи. Перебуваючи у постійній напрузі, вони оцінюють навіть найнезначніші факти і явища, що мають відношення до розкриття їх злочинної діяльності. Це робить їх особливо пильними, винахідливими і до певної міри готує до швидкої реакції на різні зовнішні подразники. При вивченні особистості злочинця оперуповноваженому необхідно враховувати інтереси і схильності об'єкта, такі як прагнення до розгульного способу життя, спілкування з особами, які мають значний злочинний досвід, систематичне вживання спиртного, пристрасть до предметів розкоші і старовини, азартних ігор, підтримання зв'язків із жінками легкої поведінки і т. ін. Характеристики поведінки об'єкта ОРД знаходять висвітлення в приналежності до кола осіб, які вчиняють злочини, прагнення до лідерства або навпаки, схильність до стороннього впливу, хвалькуватість, жадібність, авантюризм. Взаємини з ближнім оточенням характеризуються проявом довіри з боку досвідчених злочинців, звичкою зривати гнів на інших, догідливістю перед сильним, споживчим ставленням до спілкування і т. ін. Вивчаючи особистість неповнолітнього злочинця необхідно пам'ятати, що їх поведінка має свою спе-

цифіку, яка зумовлена особливостями їх психології як соціально-вікової групи. Віковими особливостями неповнолітніх є відсутність життєвого досвіду, юнацький максималізм, потяг до групового спілкування як форми самоствердження, податливість до впливу авторитетних старших за віком та дорослих, нахил до наслідування, несформована психіка, емоційність та нестабільність настрою, рухова активність, незавершеність формування навичок самооцінки. Слід враховувати, що розвиток особистості особи неповнолітніх відбувається за кількома періодами, протягом яких може проявитися і генетична схильність. На поведінку неповнолітніх впливають різні фактори – бездоглядність, незайнятість корисними справами, брак уваги дорослих, їх психіку формує негативний вплив засобів масової інформації, відсутність національної виховної ідеї тощо.

Шевченко Л. О.,

канд. психол. наук,

завідувач кафедри загальної та прикладної психології ННІПЕС ХНУВС

МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ, ЩО ВЧИНЯЄ ЗЛОЧИНИ В СФЕРІ ПЕК

Згідно Конституції України однією з основних функцій держави є забезпечення її економічної безпеки, яка може полягати у створенні сприятливих умов для нормального розвитку всіх сфер економіки країни. Не останню роль у цьому процесі відіграє паливно-енергетичний комплекс, як базовий сектор економіки України, який сьогодні переживає складні процеси пов'язані з формуванням та стабілізацією ринкових відносин.

Здійснений правоохоронцями аналіз порушених кримінальних справ та інформації з регіонів свідчить, що на об'єктах паливно-енергетичного комплексу найбільш поширеними зловживаннями є: привласнення та розтрата майна підприємств матеріально відповідальними та службовими особами; нецільове використання грошових коштів, виділених на створення нових робочих місць для звільнених працівників вугільної галузі; укладення збиткових угод на закупівлю обладнання за завищеними цінами та реалізацію продукції нижче її собівартості; завищення об'ємів виконаних робіт під час реконструкції та будівництва; зловживання керівників підприємств галузі при проведенні вексельних операцій; зловживання в енергопостачальних компаніях та їхніх структурних підрозділах, пов'язані з розрахунками за електроенергію.

В 2007 р. в цілому на об'єктах паливно-енергетичного комплексу викрито 4329 злочинів, у т. ч. 3959 тяжких та особливо тяжких, 1001 злочин, скоєних у сфері службової діяльності, з них 142 факти хабарництва, 618 привласнень та розтрат, у т. ч. 150 – у великих і особливо великих розмірах. Закінчено розслідуванням 2364 кримінальних справ. Викрито 2744 особи, причетних до скоєння злочинів, у т. ч. 185 керівників різних рівнів. Сума матеріальних збитків за викритими злочинами складає близько 1,2 млрд грн, а за закінченими кримінальними справами – близько 109,7 млн грн, з яких 106,7 млн грн відшкодовано.

Таким чином, криміногенна ситуація в Україні залишається напруженою і відзначається тенденцією до посилення організованості вчинюваних злочинів, в тому числі в сфері паливно-енергетичного комплексу. У зв'язку з цим залишаються актуальним дослідження особистості злочинців, що вчиняють злочини в сфері ПЕК, з метою формування системи дієвих заходів превентивного впливу на потенційних злочинців.

Для вивчення особистості злочинця використовують соціологічні методи, які, на жаль, не повною мірою дозволяють виявити суб'єктивні детермінанти злочинної поведінки.

Традиційно методи моделювання та експерименту розглядаються такими, що складають зміст процесуальної форми відтворення обстановки і обставин події злочину, але не дозволяють розкрити повною мірою характерні особливості особи злочинця та надають лише ймовірні припущення стосовно типової особи злочинця. Також певна обмеженість в рамках дослідження особи злочинця властива результатам застосування економіко-криміналістичного аналізу, сутність якого полягає в комплексному і всебічному дослідженні виробничої та фінансової діяльності підприємства, документів звітності, обліку шляхом поєднання методів економічного аналізу з криміналістичними, застосованими у процесуальних формах. За результатами застосування зазначеного методу можна зробити висновки лише про окремі професійні характеристики особи злочинця у паливно-енергетичному комплексі.

Більш детально вивчення особистості злочинця можливо за допомогою методів інтерв'ювання, тестування та анкетування. Анкетування доцільно проводити в письмовій формі за допомогою попередньо підготовлених бланків з питаннями. Анкетування відрізняється високою оперативністю, можливістю проведення масових досліджень, але, на жаль, недоліком анкетування є вірогідність недостатньої достовірності відповідей респондентів через бажання останніх надавати соціально бажані відповіді. У зв'язку із наявною широкою диференціацією

суб'єктного складу злочинів у сфері паливно-енергетичного комплексу при підготовці до анкетування виникає необхідність попереднього дослідження низки документів, що містять інформацію про особистість конкретного злочинця. Особливу увагу при цьому слід звертати на вид злочину, спосіб його вчинення, роль особи у вчиненні злочину, сприйняття заходів індивідуальної профілактики злочинів.

Інтерв'ю як метод отримання інформації про особу злочинця під час безпосереднього спілкування передбачає реєстрацію та аналіз відповідей на питання, а також вивчення особливостей невербальної поведінки особи під час спілкування. Основною методичною проблемою інтерв'ювання є побудова переліку питань та встановлення психологічного контакту з респондентом.

Використання методик психологічного тестування дозволяє викрити в особі злочинця безліч властивостей, особливостей, ознак індивіда до обмеженого кола специфічних рис, істотних для визначення особи злочинця в сфері паливно-енергетичного комплексу. Особливу увагу при застосуванні методик психологічного тестування слід приділяти вивченню особливостей ціннісних орієнтацій, рівнів самооцінювання, вольової сфери особистості. Аналіз результатів тестування надасть можливість виявити типові особистісні та поведінкові особливості злочинця у сфері паливно-енергетичного комплексу та побудувати найбільш ймовірні моделі злочинної поведінки в цій сфері.

Таким чином, з огляду на потребу у формуванні дієвих методик превентивного впливу на особу потенційного злочинця в сфері паливно-енергетичного комплексу найбільш перспективним, на нашу думку, є застосування окремо-наукових методів дослідження. Найширші результати у виявленні значущих рис особи злочинця в паливно-енергетичному комплексі можна отримати за допомогою методів практичної психології. Разом з цим, окремі типові характеристики особи злочинця можливо виявити лише внаслідок застосування методів дослідження криміногенної особи, які традиційно використовуються в кримінологічних дослідженнях.

Шендрик В. В.,
канд. юрид. наук,
начальник кафедры ОРД ХНУВД

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННЫХ И ОБЩЕСТВЕННЫХ
ОРГАНИЗАЦИЙ СЛОБОЖАНЩИНЫ (УКРАИНА)
ПО ПРОФИЛАКТИКЕ ПРЕСТУПЛЕНИЙ
СРЕДИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ**

Вкратце хотелось бы рассказать, что же такое Слобожанщина.

Слободская Украина (Слобожанщина) – регион, который образовался на территории Дикого поля между границами трех государств – России, Речи Посполитой и Крымского ханства – на протяжении XVII-XVIII столетий. Название произошло от наиболее распространенных населенных пунктов – слобод и «вольного» положения населения – свобод. Слобожанщина занимала территорию современных Харьковской, Сумской и частично граничащих с ними Воронежской, Донецкой, Луганской и Курской областей. В середине XVII в. тут были созданы пять Слободских полков – Сумской, Ахтырский, Харьковский, Изюмский, Острожский. 18 января 1765 г. указом Екатерины II на территории Слободской Украины была создана Слободско-Украинская губерния. В 1835 г. она была переименована в Харьковскую губернию (до 1925 г.). На всех этапах своего исторического развития Слободская Украина оставалась неотъемлемой частью Украины.

В настоящее время Харьковская область – одна из наибольших по численности населения в Украине. Количество населения составляет 2795, 9 тыс.чел. Городское население – 79,7%, сельское – 20,3%. Харьковскую область небезосновательно называют студенческой столицей Украины: 285,6 тыс. юношей и девушек получают высшее образование в 92 высших учебных заведениях, из которых 14 имеют статус национальных. 10% всех студентов Украины учатся в Харькове.

Украину, как и все мировое сообщество, не обошла проблема преступности среди несовершеннолетних. Ведь все больше и больше молодых людей становятся участниками организованных преступных групп, более 40000 преступлений совершают несовершеннолетние ежегодно на территории Украины, что составляет 10-12% от общего количества преступлений совершенных в государстве.

Доминирующее влияние на повышение преступности среди несовершеннолетних оказывают социально-экономические причины, которые связаны с безработицей, инфляцией, социальной незащищенностью молодых людей.

Статистические данные о преступлениях несовершеннолетних в Харьковской области свидетельствуют об этом:

	Всего			
	2007 г.	4 месяца 2008 г.	динамика, %	
По всем видам преступлений	346	294	-15,03	
Общекриминальной направленности	345	284	-17,68	
В т. ч. тяжких и особо тяжких	216	141	-34,72	
Бандитизм				
Умышленное убийство	6	1	-83,33	
из них со- вершено	заказное			
	двое или больше людей	1	-100,00	
Умышленные тяжкие телесные повреждения	2	1	-50,00	
Изнасилования	12	2	-83,33	
Разбой	18	9	-50,00	
Грабежи	49	62	26,53	
Мошенничество	14	3	-78,57	
Вымогательство	2		-100,00	
Хулиганство	25	23	-8,00	
Кражи	151	102	-32,45	
из них	из квартир	24	15	-37,50
Незаконное завладение транспортными средствами	12	19	58,33	
из них	автомобилями	5	14	180,00
ДТП со смертельными последствиями		1		
Незаконное обращение с оружием, боевыми припасами или взрывчатыми веществами	2	2		

В последние годы прослеживается динамика уменьшения уровня преступности среди несовершеннолетних, также как и численности детского населения Украины.

Преступность среди несовершеннолетних – очень серьезная проблема, но решить ее можно. Возможно, это решение лежит в оказании помощи молодежи в определении ею места в жизни и обществе, в понимании ее интересов и проблем. И, главным образом, в повышении уровня внимания со стороны государства.

Деятельность государства:

Служба по делам детей районных государственных администраций, местных советов, районов в г. Харькове, совместно с криминальной милицией по делам детей Главного управления МВД Украины в Харьковской области продолжают деятель-

ность по исполнению Комплексной программы профилактики преступности в Харьковской области на 2006-2010 гг.

Выделяются денежные средства государственной социальной помощи семьям с детьми и малообеспеченным семьям. В 2007 г. объем финансирования на выплату этой помощи составил 391,6 млн грн (2006 г. – 189,5 млн грн).

В области все большее развитие приобретает система приемных семей и домов семейного типа, в которых воспитывается 325 детей.

В районах и городах Харьковской области имеются спортивные учреждения, детско-юношеские клубы, центры детско-юношеского творчества, в работу которых привлекают дети льготного контингента, с дивиантным поведением, где им создаются условия для проведения содержательного досуга.

В учреждениях культуры принимают участие 57470 детей, из которых – 1047 дети учетной категории. В спортивных секциях, школах, клубах занимаются 71939 детей и подростков, из них учетной категории – 1575 человек. Количество детей в клубах и детских комнатах по месту проживания составляет 20370 человек, учетной категории – 767, в других детских учреждениях – 47865 детей, учетной категории – 1016 детей.

Служба по делам детей принимает меры по трудоустройству детей, которые не имеют возможности учиться на дневной форме обучения. На сегодняшний момент на 863 предприятиях зарезервировано 931 рабочее место.

К большому сожалению, выделяемых государственных средств недостаточно для решения столь насущных проблем.

Как показывает зарубежный опыт, усиление репрессивных методов не может рассматриваться как эффективный путь для решения проблемы увеличения преступности среди несовершеннолетних.

Очень часто не хватает сотрудничества между правоохранительными органами и различными организациями, которые занимаются проблемами молодежи. Помимо государства деятельностью по профилактике преступности среди несовершеннолетних занимаются и общественные организации Слобожанщины. О деятельности некоторых из них хотелось бы немного рассказать.

Международный благотворительный фонд «Фонд Александра Фельдмана».

ПРОЕКТ «ТУРНИР ТЫСЯЧИ КОМАНД», начало реализации: декабрь 2001 года.

Социальная миссия проекта:

- возрождение массового детско-юношеского спорта в целом и футбола в частности;
- пропаганда здорового образа жизни среди подрастающего поколения;
- отвлечение детей и подростков от негативных факторов «улицы»;
- дать шанс талантливым юным спортсменам реализовать свои способности и получить толчок к началу футбольной карьеры.

«Турнир тысячи команд» – ежегодные региональные детские соревнования по футболу. Проходят они во время зимних каникул во всех школах г. Харькова и Харьковской области и являются (по признанию УЕФА) самыми крупными региональными детскими футбольными соревнованиями в Европе. Участвуют в нем мальчишки, а с 2004 г. – и девочки 10-12 лет. Ежегодно он охватывает более 70 тыс. участников. Турнир проходит в несколько этапов. Финал «Турнира тысячи команд» проходит сразу после Нового года в Харьковском Дворце Спорта всегда при большом количестве болельщиков, пришедших посмотреть на этот яркий спортивный праздник. Победители традиционно получают, кроме Золотого кубка Турнира, дипломов и ценных подарков, еще и специальный приз – поездку за рубеж для проведения товарищеских матчей с ровесниками из лучших европейских футбольных клубов. Победители первых трех Турниров (команды из г. Купянска и с. Шаровки Валковского района) ездили в Англию, на «родину футбола», где встречались со сверстниками из клубов «Челси», «Фулхем», «Лидс». Летом 2004 г. подобные встречи окончились сенсационными победами над командами «Челси» (4:2) и «Лидс» (4:1). Об успехах «восходящих украинских звезд футбола» писала даже лондонская пресса. А в 2005 году победители «Турнира тысячи команд» – школьники из Орджоникидзевского района г. Харькова с разгромным счетом обыграли юных футболистов в Польше и Германии. С 2006 г. призовые поездки за рубеж получают теперь и команды девочек.

В 2007 г. в соревнованиях принимало участие 7835 команд – почти 80 тыс. юных футболистов в возрасте 10-12 лет. Общее количество детей, которые брали участь за 7 лет существования турнира превысила 450 тыс. человек. В 2008 г. Федерация футбола Украины внесла «Турнир 1000 команд» в свой официальный календарь игр.

Основное отличие «Турнира тысячи команд» от других спортивных соревнований в том, что он вовлекает в свою орбиту максимальное количество детей Харьковщины, а это значит, что у одаренных в спортивном плане детей появляется допол-

нительная возможность быть замеченными, получить поддержку специалистов.

Повышенная склонность молодежи к конфликтному, противоправному поведению всегда волновало общество. Наркомафия несовершеннолетних порождает в человеке жестокость, равнодушие, антигуманные черты и тягу к получению денежных средств любым путем, в частности противоправным.

ПРОЕКТ «ЖИЗНЬ БЕЗ НАРКОТИКОВ» (начало реализации: 2001 г.) – один из примеров программы по борьбе с этим явлением.

Проект реализуется международным благотворительным фондом «Фонд Александра Фельдмана» совместно с британским фондом «Дети в кризисе» и Управлением образования Харьковского горисполкома. Его цель – ранняя профилактика употребления наркотиков и других психоактивных средств среди школьников, развитие у них стойких позитивных интересов, пропаганда здорового образа жизни. Проект дает возможность детям и подросткам оперировать объективной информацией о наркотиках; приобрести необходимые навыки для разрешения проблем, возникающих из-за негативного влияния со стороны окружающих. Занятия проекта построены таким образом, что преподаватель становится своего рода «гидом» и помогает ребенку самому прийти к правильным ответам и решениям.

Занятия с детьми проводят квалифицированные психологи, которые прошли специальную подготовку. В проекте участвуют более 12,6 тыс. учеников из 42 общеобразовательных школ Харькова (Октябрьский, Ленинский и Червонозаводской районы). Весной 2005 г. состоялся первый выпуск детей, которые прошли полный курс занятий по проекту «Жизнь без наркотиков». Сейчас занятия продолжаются. Рассматривается возможность расширения проекта.

Мировая тенденция создания Ювенального судоустройства, которое действует в США, Канаде, Англии, Бельгии, Франции, Нидерландах, Польше и других странах, имела свой опыт и в Украине. В мае 2004 г. на базе Дергачевского районного суда Харьковской области прошла апробация модельного ювенального суда, инициированного Харьковским общественным центром «Молодежь за демократию», совместно с Департаментом исполнения наказания по Харьковской области и Службой по делам несовершеннолетних. За время деятельности программы около 50 дел прошли по применению принципов восстановительного правосудия в системе уголовного правосудия по отношению к несовершеннолетним, введение специалистов пробабии в украинское правосудие. К сожалению, полученные

результаты, до настоящего времени не получили закрепления на законодательном уровне.

Имеется определенный опыт и в социальной адаптации несовершеннолетних.

Учебно-производственное предприятие «Центр социально-трудовой и профессиональной реабилитации инвалидов» «Биатрон-3» Всеукраинской организации инвалидов» Союз организации инвалидов Украины» на протяжении 16 лет работает в направлении комплексного решения проблем социально-трудовой, профессиональной, учебной и психологической реабилитации людей. За это время около 2000 человек была оказана бесплатная помощь в приобретении трудовых и творческих навыков, дополнительного образования, направленного на развитие умственных и творческих способностей, социально-психологической, производственной адаптации в обществе и организации досуга. Предоставляет помощь в трудоустройстве, предоставлении адресной материальной, медицинской и других видов помощи.

Преступность среди несовершеннолетних это проблема не только правонарушителя и потерпевшего, это проблема всего общества, от этого зависит будущее государства.

И решить ее возможно только совместными усилиями, объединив деятельность государственных и общественных организаций.

Шинкаренко І. І.,

канд. юрид. наук, доцент кафедри ОРД ННІПФКМ ХНУВС

Крутоголова К. В.,

курсант групи ІКМ-05-6 ХНУВС

ОСОБЛИВОСТІ РОЗКРИТТЯ КВАРТИРНИХ КРАДІЖОК

Зміни у відношенні до власності, які спостерігаються за останні два десятиліття, а також нестабільність політичної та економічної ситуації в Україні підсилили корисливу мотивацію багатьох злочинних діянь, у певній мері стимулювали широку поширеність крадіжок. Відповідальність за даний злочин передбачена ст. 188 КК України.

Кількість злочинних зазіхань, пов'язаних із проникненням до житла громадян, в останні роки збільшується. Слід відмітити, що крадіжки стабільно складають приблизно 40 % від злочинів загально кримінальної спрямованості. У теж час, рівень розкриття даного виду правопорушень залишається вкрай низьким (у межах 40-50 %).

Дослідивши практику розкриття квартирних крадіжок підрозділами карного розшуку можемо зробити висновок, що роз-

рив у часі між скоєнням злочину та початком ОРЗ негативно впливає на розкриття по свіжих слідах. В той же час результати опитування оперативних працівників свідчать, що 41,8% оцінюють діяльність чергових частин ОВС щодо організації розкриття крадіжок з квартир громадян як недостатню.

Аналіз оперативно-розшукових та кримінальних справ свідчить, що значний розрив між подією злочину та початком ОРЗ має наступні негативні наслідки: ускладнюється отримання інформації та проведення ОРЗ загального характеру; ускладнюється, а іноді виключається виявлення злочинця під час невідкладних ОРЗ в районі скоєння злочину, обмежується можливість встановлення злочинця по прикметах викраденого майна та слідах, що залишилися на місці злочину; зростає імовірність приховування злочинцями слідів злочину, знищення доказів та збуту викраденого майна.

Слід відмітити, що найбільш ефективним методом діяльності щодо розкриття крадіжок є груповий, який полягає у створенні слідчо-оперативних груп (СОГ).

Важливе значення для успішної діяльності слідчо-оперативної групи після прибуття на місце події має одержання додаткової інформації про злочин і осіб, що його скоїли, про можливість їх переслідування, розшуку.

Основними завданнями першочергового етапу роботи щодо розкриття злочинів є: встановлення всіх обставин злочину і отримання первинних даних для організації розшуку злочинців і викраденого; збір і фіксація можливих доказів, які можуть бути з часом втрачені; встановлення і затримання злочинців по гарячим слідам.

Спільно з дільничним інспектором міліції здійснює подворові (поквартирні) обходи поблизу місця події, щоб виявити очевидців і осіб, які можуть що-небудь повідомити про подію і злочинців, з'ясувати напрямок, в якому вони зникли, обстежує місця ймовірного укриття злочинців і викраденого (горища, підвали сусідніх будинків, лісопосадки тощо), орієнтує громадських помічників міліції, які проживають або працюють поряд.

Як свідчить практика, перше на що необхідно звернути увагу під час проведення огляду місця події – це способи проникнення до житла громадян. Останнім часом квартирні крадіжки скоюються найбільш кваліфіковано, а саме : шляхом злому квартири – 39.1%, шляхом підбору ключів (відмичок) -- 25.5%. Спостерігається значне зростання кількості квартирних крадіжок, здійснених шляхом проникнення через розбите (виставлене) віконне скло – 22.5%, з використанням вільного дос-

тупу здійснено -- 12.7% квартирних крадіжок: на останньому місці -- проникнення через балкон (балконні двері) – 4,6%.

Нерідко саме за способом скоєння злочину вдається встановити особу, котра вчинила крадіжку. Виявлення злочину за способом скоєння квартирної крадіжки здійснюється насамперед шляхом порівняння характерних особливостей способу скоєння цієї крадіжки зі способами скоєння розкритих крадіжок. Щоб мати можливість провести таке порівняння, необхідно на підставі вивчення зібраної інформації з'ясувати, чому обрано цей об'єкт крадіжки, які пристосування, знаряддя й засоби для її здійснення використовувались, які дії виконав злочинець при вчиненні самого злочинного діяння та при прихованні його слідів, а також зібрати відомості про раніше розкриті крадіжки, здійсненні аналогічним чином. Такі відомості можуть бути отримані шляхом:

а) ознайомлення з журналами реєстрації та обліку кримінальних справ, а також з обвинувальними висновками, що збереглися:

б) безпосереднього вивчення матеріалів закінчених кримінальних та кримінально-пошукових справ, за якими встановлені особи, котрі скоїли крадіжки:

в) одержання необхідної інформації з профілактичних та оперативно-розшукових обліків карного розшуку.

Також, під час проведення першочергових оперативно-розшукових заходів, працівники карного розшуку, повинні враховувати, що конкретно було об'єктом злочину, оскільки виходячи з цієї інформації можна окреслити коло підозрюваних. Наприклад, бомжі, як правило, діють через відкриті вікна, не беруть громіздкі і особливо цінні речі. Неповнолітні проникають в житлі частіше зі взломом або через кватирку, залишають в квартирі безлад, викрадають помітні речі, стереоапаратуру. Як бомжі, так і неповнолітні, частіше вчиняють крадіжки з доступних місць: підвалів, пристройок до будівель, будинків дачного типу тощо.

Кваліфікованого злочинця можна визначити по застосуванню відмички, набору ключів. Ці злочинці беруть максимум цінного, переважно хутряні і шкіряні носильні речі, золото, антикваріат. Вони не залишають безладу, так як знають де і що знаходиться (з одного боку злочинний досвід, з іншою -- попередня злочинна розвідка). Професійні злодії звичайно крадене виносять в чемоданах або сумках, що належать потерпілим.

У відповідності зі статистичними даними, у сільській місцевості до крадіжок майна індивідуальної власності майже в кожному третьому випадку бувають причетні сусіди або їх зв'язки.

Ці та інші заходи сприяють встановленню і деталізації обставин вчиненого злочину і дозволяють правильно визначити вірогідний напрям подальших оперативно-розшукових заходів.

Об'єктами повсякденного спостереження, крім конкретних осіб, які становлять оперативний інтерес, стають ринки, аеропорти, залізничні, автобусні, річкові станції, вокзали, пристані, ресторани, закусочні, пивні й інші місця ймовірної появи злочинців. За необхідності там організують роботу пошукових груп, що діють шляхом особистого розшуку. Ефективною у розшуку злочинця і викраденого є участь осіб, які бачили злочинців і виявили бажання допомогти.

Особлива увага при організації оперативно-розшукової роботи приділяється формуванню і перевірці версій. Від їх обґрунтованості залежить доцільність, планомірність і конкретність конфіденційно-оперативних заходів, що проводяться, а також спадкоємність в роботі на подальших її етапах.

Версії висувуються і розробляються на основі об'єктивної оцінки всіх обставин скоєного злочину, особливо, способу, часу, характеру викрадених речей та ін. При відпрацюванні версій щодо вчинення злочину злочинцями-гастролерами передбачаються заходи для взаємодії з підрозділами карного розшуку інших районів, міст, областей, підрозділами транспортних ОВС.

Подальші оперативно-розшукові заходи, як правило, проводяться в рамках організації роботи по оперативно-розшуковій справі «Злочин», у зв'язку з чим принципове значення надається своєчасності заведення справи і документування заходів, що проводяться.

Організація оперативно-розшукових заходів на даному етапі пов'язана з виявленням конкретних підозрюваних і їх оперативним відпрацюванням, у зв'язку з чим багато що залежить від якості планування оперативно-розшукових заходів. Плани повинні носити тактичний характер і обумовлюватися наступними основними напрямками:

- 1) збір додаткової інформації за допомогою аналізу, матеріалів архівних справ, оперативних звітів тощо;
- 2) взаємодія з працівниками оперативних підрозділів СІЗО, приймальників-розподільників для бомжів і неповнолітніх;
- 3) організація використання конфідентів в місцях можливої появи кримінальних елементів;
- 4) залучення додаткових сил і засобів, що знаходяться у розпорядженні інших служб і органів внутрішніх справ;
- 5) організація оперативної розробки конкретних осіб, що викликають оперативний інтерес;

б) ретельний аналіз якості перевірки всіх осіб, що проходили по справі.

Слід відмітити, що специфіка перших 10 діб роботи не завжди дозволяє здійснити детальну перевірку всіх осіб, що можуть бути підозрюваними, у зв'язку з чим злочинці та їх зв'язки інколи виходять з поля зору оперативних працівників. Щоб уникнути цього, після виконання кожного плану рекомендується скласти список осіб, вказуючи в ньому результати їх перевірок.

Кожний із зазначених етапів потребує, на мій погляд, детальної науково-теоретичної розробки.

Отже, успішне виконання завдань щодо розкриття крадіжки багато в чому залежить від швидкого і кваліфікованого проведення СОГ таких заходів: огляд місця події; виявлення і закріплення матеріальних слідів злочину; опитування потерпілого про подію злочину й інші обставини, що мають значення для його розкриття; встановлення очевидців злочину й одержання від них інформації, необхідної для встановлення злочинця, проведення невідкладних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів щодо встановлення і затримання злочинця; аналіз зібраної інформації для визначення версій та їх відпрацювання.

Шовкопляс Т. С.,
*головний державний ревізор-інспектор Державної податкової
інспекції Київського району м. Харкова*

ЗАСТОСУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРІНГУ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Для моніторингу фінансових операцій важливе значення мають інформаційні бази даних, які включають до свого складу задокументовані одиниці інформації за певними ознаками, описують взаємовідносини між суб'єктами підприємницької діяльності і фізичними особами та їх фінансово-майновий стан. Така інформація має конфіденційний характер. Використовуючи інформаційні бази даних, щодо фінансових операцій є можливим зібрання інформації про сумнівні фінансові операції суб'єктів господарювання також перевірки їх на відповідність критеріям сумнівних операцій. Такі операції документуються та накопичуються в автоматизованих інформаційних системах для того, щоб:

– узагальнити та проаналізувати інформацію, мати можливість проведення роботи з обміну такою інформацією;

– за результатами аналізу здійснювати виявлення фінансових операцій, які використовуються для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом;

– також щоб запобігати використанню суб'єктами господарювання та фізичними особами легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Легалізація (відмивання) доходів – це вчинення певних дій, які направлені на маскуванню незаконного походження коштів, джерел такого походження, прав на такі кошти чи володіння ними, за умови, коли особою усвідомлюється, що вони отримані злочинним шляхом.

Здійснюючи моніторинг фінансових операцій є можливість виділити серед загальної кількості фінансових операцій сумнівні. Це такі фінансові операції, які потребують посиленого контролю. Сумнівні фінансові операції, аналізуючи їх сутність, можливо відслідкувати за наступними критеріями сумнівності:

– коли здійснюється зарахування на рахунок юридичної особи або списання з рахунку готівкових коштів з мотивацією, яка не пов'язана з характером основної діяльності цієї юридичної особи;

– коли здійснюється зарахування на рахунок юридичної особи або списання з рахунку коштів в іноземній валюті за зовнішньо – економічними угодами (контрактами), які фактично не виконуються;

– коли здійснюється перерахування грошових коштів на рахунок анонімного власника за кордоном, або на рахунок, відкритий у банку, зареєстрованому у офшорній зоні;

– сумнівною вважається здійснена фінансова операція, яка не відповідає рівню фінансового та майнового стану хоча б одного з її учасників;

– придбання громадянами, які працюють не за місцем основної роботи у суб'єктів господарювання (роботодавців) продукції чи товарно-матеріальних цінностей за ціною, нижчою ніж балансова вартість таких товарів на момент придбання;

– коли здійснюються операції по куплі-продажу одних і тих же цінних паперів, корпоративних прав неодноразово однією і тією ж особою;

– факт зарахування протягом дня на відкритий клієнтом рахунок коштів від кількох учасників ринку фінансових послуг, які того ж самого дня різними способами переводяться у готівку або переказуються на інший рахунок;

– коли здійснюються операції купівлі-продажу на зовнішньоекономічному ринку за цінами нижчими від рівня цін, які склалися на світовому ринку на аналогічні товари (роботи, послуги);

– сумнівною також вважається операція по здійсненню попередньої оплати за імпортними контрактами за роботи (послуги) нематеріального характеру, без чіткого розрахунку вартості таких робіт (послуг);

– якщо здійснювана операція має обґрунтовану підозру в порушенні вимог діючого законодавства, або веде до завдання збитків державі чи іншим суб'єктам правових відносин.

З допомогою моніторингу фінансових операцій є можливим виявити перелік суб'єктів господарювання, які здійснюють сумнівні операції, їх кількісні та вартісні показники, а також відстежити, вивчити з метою порушення схем розкрадання бюджетних коштів, схем незаконного відшкодування з бюджету сум податку на додану вартість, схем ухилення від сплати податків до Державного бюджету, здійснити ряд запобіжних заходів по попередженню вищенаведених та інших економічних злочинів у фінансово-господарській діяльності суб'єктів господарювання.

На прикладі отриманих результатів при здійсненні фінансового моніторингу має можливим розроблення комплексу заходів по попередженню та запобіганню в подальшому вчинення економічних злочинів в фінансово-господарському просторі України.

ЗМІСТ

Пономаренко Г. О. Теоретичні засади взаємодії слідчого та оперативного працівника	3
Глущенко В. В. Виявлення юридичних осіб з ознаками фіктивності та їх класифікація	6
Бабакін В. М. Шляхи подолання корупції в Україні	8
Грабазій І. А. Проблеми боротьби з торгівлею людьми	10
Гужва В. В. Використання оперативної інформації для попередження, припинення і розслідування злочинів та інших протиправних діянь	14
Губарева І. О., Губарев О. О. Шляхи боротьби з «тіньовими» операціями в Україні	17
Карпов О. І. Економічна злочинність, прийоми приховування та методи їх виявлення	19
Климчук Н. Я. Шляхи вдосконалення системи фінансового моніторингу в Україні	23
Клюс В. В. Оперативно-розшукове забезпечення процесу розслідування порушення порядку зайняття підприємницькою діяльністю	25
Ковальов В. В. Злочинні групи, що вчиняють крадіжки антикваріату	28
Мелешев С. Б., Пилипака О. А. Оперативно-розшукова характеристика умисних вбивств і тілесних ушкоджень	31
Мироненко С. Ю. Суть і зміст оперативно-розшукового забезпечення розслідування вбивств скоєних за наймом, що пов'язані з економічною діяльністю	33
Москаленко Н. В. Передумови виникнення системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом	43
Перехрест Л. М. Банківська система як інструмент протидії відмиванню доходів незаконного походження	45
Петрова І. А. Експертна оцінка конфіскованої та іншої оргтехніки при розкритті злочинів	48
Пчолкін В. Д. Вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності ОВС	51

Святокум І. О. Легалізація незаконно одержаних доходів як основний об'єкт фінансового моніторингу	55
Ступіна В. О. Протидія відмивання грошей в умовах глобалізації	58
Судаков О. Е. Аналіз злочинних посягань на власність банків і застосування норм кримінального права для їх кваліфікації	60
Телійчук В. Г. Профілактична діяльність органів внутрішніх як протидія фінансуванню тероризму	67
Тимошенко О. П. Особливості виявлення та попередження злочинів у банківській сфері	70
Цвіра М. І. Специфіка запобігання і припинення правопорушень у рухомому складі пасажирського залізничного транспорту	74
Черепненко О. О. Використання психологічних знань для вивчення особистості неповнолітнього	76
Шевченко Л. О. Методи вивчення особистості, що вчиняє злочини в сфері ПЕК	80
Шендрик В. В. Деятельность государственных и общественных организаций Слобожанщины (Украина) по профилактике преступлений среди несовершеннолетних	83
Шинкаренко І. І., Крутоголова К. В. Особливості розкриття квартирних крадіжок	88
Шовкопляс Т. С. Застосування результатів фінансового моніторингу виявлення та розкриття економічних злочинів	92

Наукове видання

**Сучасні проблеми
кримінального процесу
та оперативно-розшукової діяльності.**
У двох частинах

Частина 2

Комп'ютерна верстка С. В. Гончарук

Підп. до друку 15.04.2009. Формат 60x84^{1/16}. Друк трафарет. Папір офсет.
Ум. друк. арк. 5,58. Обл.-вид. арк. 5,42. Тираж 320 прим. Зам. №. 6/33

Видавництво
Харківського національного університету внутрішніх справ
61080, Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3087 від 22.01.2008 р.